

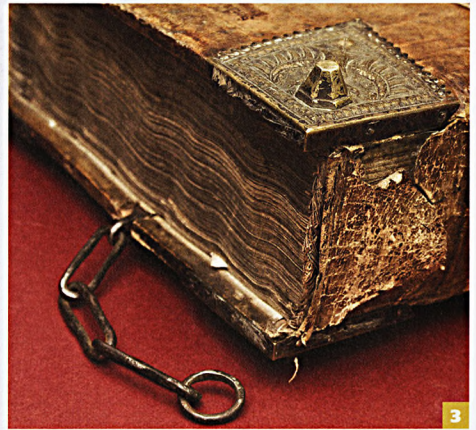
RESPECT

graphics

#1 (55) 2012

**LIBER CATENATUS,
CUM FIBULIS ET CLAUSURIS* –
LATVIJAS LEPNUMS**

IZSTĀDE – AR ĶĒDI, SLĒDŽIEM UN APKALUMIEM: PIECU GADSIMTU (15.–19. GS.) VĒSTURISKIE IESĒJUMI NO *BIBLIOTHECA RIGENSIS* KOLEKCIJAS – NOTIKA LATVIJAS UNIVERSITĀTES AKADĒMISKAJĀ BIBLIOTĒKĀ NO 2011. GADA 26. OKTOBRA LĪDZ 2012. GADA 6. JANVĀRIM.

IZSTĀDES KURATORE
AIJA TAIMIŅA

Pat daudziem pieredzējušiem seno grāmatu pētniekiem šī izstāde bija pārsteigums. Arī akadēmisko aprindu pārstāvjiem un pat bibliotēkas darbiniekiem pašiem, nācās atzīt, ka izstādē redzamais Latvijas Universitātes Akadēmiskās bibliotēkas reto grāmatu krājums ar tik daudzām vērtīgām, reprezentablām un vienlaikus izsmalcināti skaistām grāmatām bija pārsteigums. Izstāde piedāvāja skatītājiem 310 eksponātus. Senie sējumi pārstāv *Bibliotheca Rigensis* – senākās Baltijas publiskās bibliotēkas (dibināta 1524. gadā) – gadsimtu gaitā lēni, toties rīmtā un neatlaidīgā pēctecībā veidoto, daudzos aspektos unikālo kolekciju. Rīgas pilsētas bibliotēka ar milzu zaudējumiem bija pārdzīvojuši Otrā Pasaules kara fatālo un traģisko katastrofu, kad 1941. gada 29. jūnijā bombardēšanas

izraisītā ugunsgrēkā gāja bojā lielākā daļa no aptuveni 400 000 sējumu lielā krājuma. Tika izglābta tikai neliela daļa – seifos uzglabātā manuskriptu kolekcija un 15.–17. gs. drukātās grāmatas (daļēji), kas nu veido LU AB zelta fondu. Tiesa, tāpat gadsimtiem cauri izdzīvojuši paradoksālā atziņa, ka rīdziniekiem pašiem Rīgas pilsētas bibliotēkas bagātības vēl arvien ir *terra incognita*. Tāpat, kā tas bijis vēl 1743. gadā, kad Dom-

* Izglābti tika aptuveni 2000–2500 sējumi; par neatgriezeniski zudušajām vērtībām liecina vien dažas 30. gadu fotogrāfijas, kas rāda unikālas 16.–17. gs. grāmatas no ievērojamu personu bibliotēkām. Pēc kara bibliotēkas krājumu centās rekonstruēt ar grāmatām no dažādiem Rīgas un Latvijas krājumiem (no likvidēto organizāciju, biedrību bibliotēkām, privātajiem krājumiem).

skolas konrektors un reizē pilsētas bibliotēkas pārzinis Johans Fridrihs Villihs (*Willisch*, bibliotēkas pārzinis, 1737–1762) vēlējās publiku iepazīstināt ar *līdz šim nezināmo un novārtā pamesto bibliotēku*** aptuveni 6000 sējumu apjomā. Pusgadsimtu vēlāk (1792) Rīgas rātskungs, bibliotēkas inspektors Johans Kristofs Bērenss (*Berens*, 1730–1792) ar skumjām rakstīja par Rīgas bibliotēku un tās visvecākajām grāmatām, kas *bija savāktas lielākoties no klosteriem, un tā tās šeit stāvēja kā agrāk cellēs, biezas mūku zinības ādas, reti Bībeles izdevumi ar ķēdēm, viss nelasīts*

** Willisch J.Fr. *Die bißhero unbekannt und verbor-gen gewesene BIBLIOTHEQUE . . . Dem Publico bekannt machen Und allen respective führnemen Patronen . . . eröffnen.* Riga: Bey Samuel Lorentz Frölich, 1743. [21] S.

4

krēsļainās telpās! Apgaismības laikmeta izskaņā tapušajā Bērensa ideālās bibliotēkas konceptā ķēžu grāmatām vietas nebija.

Laika gaitā vērtību izpratne ir mainījies; nu jau ierasts, ka vēsturisku grāmatu un bibliotēku kolekciju vērtību nosaka, pirmkārt, to saturs, un, otrkārt, to senums. Jāatzīmē, ka mūsdienās tieši aizgājušo gadsimtu grāmatas reprezentē bibliotēku kā unikālu kultūrvēsturisku vērtību, tāpēc seniespieddarbu muzejs jeb pastāvīgā ekspozīcija jebkurai grāmatu krātuvei būtu visgreznākā rota, ko īslaicīgi var kompensēt izstādē.

Vēsturisko iesējumu izpētei jau kopš 19.gs. beigām bija pievērsušies Vācijas zinātnieki Hanss (Žans) Lubjē (*Loubier*, 1863–1931), Pauls Švenke (*Schwenke*, 1853–1921), Ernsts Kiriss (*Kyrius*, 1881–1974), Korāds Hēblers (*Haebler*, 1857–1946) un Ilze Šunke (*Schunke*, 1892–1979). Tādējādi jau 20.gs. 20.–30. gados bija radīta viduslaiku un renesanses iesējuma izpētes un noteikšanas metodika

1. Ipp. Grezni iesējumi Bibelēm. 18.gs. sāk., 19.gs.sāk.

No kreisās:
Grāmatasējeju amata meistara darbs (*Meisterstück*) filiigrānā stīlā. Koks, sarkans sāfjāns, apkalumi, ornamentēts zelta griezumus. Vācija vai Rīga, 19.gs. sāk. *Biblia. Nürnberg*, 1768.
Baroka iesējums Bībelei filiigrānā – tulpju stīlā. Rīga, ap 1708. Gaišbrūna āda (korduāns), koks, apkalumi, ornamentēts zelta griezumus. *Biblia. Nürnberg*, 1708.

* Ķēžu grāmata ar apkalumiem un slēdzēm (tulks. no latīņu val.)

1. Vēlās gotikas rūtotaits klosteru iesējums. Nirnberga?, Sv.Katrinās dominikāņu klostera darbnīca? *Gratianus. Decretum. Basel*, 1476.

Unikāli misiņa apkalumi (ažūrs kalums) ar himērām un lilijām. Nirnberga? vai Leipciga?, 15.gs. 70.–80.g.

2., 3. Misiņa apkalumi ar ērgļiem.

Vēlā gotika. Nirnberga?, pēc 1473.

Vincentius Bellovacensis. Speculum historiale.

[*Strassburg, ca 1473*].

4. Misiņa stūru apkalums ar himēru un liliju, slēdža stiprinājums. Ažūrs kalums (*Durchbruchtechnik*).

Nirnberga? vai Leipciga?, 15.gs. 70.–80.g., pēc 14.gs. parauga. *Gratianus. Decretum. Basel*, 1476.

un vienlaikus uzkrāts milzīga apjoma fakto materiāls. Iesējumu pētniecība ir kļuvusi par stabilu interdisciplināro pētījumu tēmu Vācijā, Anglijā, Francijā, Nīderlandē, Polijā, Lietuvā, pie tam lielākās Eiropas un Amerikas bibliotēkas piedāvā iepazīt savas kolekcijas ar internetā pieejamu datu bāžu palīdzību. Tomēr Latvijā grāmatas ārējais veidols joprojām bija palicis ārpus vairāku paaudžu bibliotekāru, grāmatniecības vēsturnieku un bibliofilu interešu un kompetenču loka. Iznākumā grāmatas iesējumam, kā mazāk svarīgam, uzmanība tika pievērstā fragmentāri. Atsevišķos gadījumos ticis atzīmēts, ka daudzas viduslaiku grāmatas ir iespaidīgos *folio* formāta iesējumos vai norādīts, ka iesējums liecina par agrākajiem grāmatas īpašniekiem. Tomēr, tieši iesējums veido pirmo iespaidu par grāmatu – vāks ir grāmatas āriene, grāmatas fasāde, grāmatas tērps. Vai gan var to nepieminēt, ja nododas pētījumiem grāmatniecības laukā? Tomēr tikai 21. gadsimta pirmajā desmitgadē, Latvijā uzsākts seno oriģināliesējumu apzināšanas, aprakstīšanas un izpētes darbs. Līdz ar iesējumu izstādi Akadēmiskajā bibliotēkā ir pieteikta jauna tēma Latvijas humanitāro zinātņu laukā. Oriģināliesējumi tika izvēlēti no reto grāmatu krājuma un darbs pie ekspozīcijas izveides, ar jaunām acīm paraugoties uz it kā ļabi pazīstamajām grāmatām, vienlaikus jāva izbaudīt unikālu vērtību pirmatklājēja prieku, darba procesā pārbaudīt starptautiskās metodoloģijas pamatnostādnes un daudzkārt arī pirmo reizi veidot profesionālo terminoloģiju latviešu valodā. Izstādē apliecinā, ka iesējuma vēsture ir patiesi dzīvs, vairākas grāmatniecības

18. GS. PADOMI GRĀMATSĒJĒJAM AMATIERIM

No:
Bücking, Johann J.H. *Die Kunst des Buchbindens*. Stendal, bey Dan. Ehr. Franzen und Grosse, 1785. Google books;
[Bischoff, Lars]. *Anweisung zur Buchbinderkunst, darinnen alle Handarbeiten, die zur Dauer und Zierde eines Buches gereichen, möglichs beschrieben*, Erste-[zweite] Abtheilung. Leipzig: bey Joh. Sam. Heinsii Erben, 1762.

&1.

Tad, kad grāmatasējējam ir iedota iesienamā grāmata, viņam no atnesēja ir jāuzzina, kādu iesējumu īpašnieks tai ir noteicis, un kādas atkāpes no ierastās kārtības viņš vēlas.

PAR RAIBPAPĪRU UN SAFJĀNU

Raibo papīru pērk mesās (t.i. gadatirgos). Tas ir dažādu veidu un visādiem rakstiem. Ir vienkrāsains zaļš, zils, sarkans, brūns, melns, dzeltens; un daudzkrāsains, kā turku papīrs (ko radīja un izgatavo Vācijā), katūna papīrs, francpapīrs, viņņu papīrs. Tie visi maksā 4 grašus par loksni (*Buch*). Tā dēvētais Hernhūtes papīrs, kas tikai nesēn parādījies, maksā 6 gr. par loksni.

Zelta un sudraba papīrs ir zeltīts vai sudrabots tikai no vienas puses, un ir par 8 gr. Ja zelta puķes ir uzdrukātas vienkrāsaina vai raiba pamata, tad to sauc par *Drap d'or* papīru. Pirmais maksā 6 gr. loksne un otrs – 8 gr.

Nekaitē, ja grāmatasējējs zina, kur viņš izdevīgāk var nopirkt savu safjānu vai korduānu. Safjānu tirgotāji ved uz mesēm, un īstais ir divu veidu. Citu šķirņu krāsu noturīgumam nevar uzticēties. Viena labo preču šķirne nāk no Anglijas un otra no Turcijas. Angļu fabrikas piegādā zaļo un sarkano, un turku fabrikanti sarkano un dzelteno. Ir arī zils. Korduāns nāk no Libekas.

PAR PERGAMENTA KRĀSOŠANU

Arī pergamenta iesietas grāmatas var rotāt ar dažādām krāsām, kas tad izskatās vēl dzīvīgākas, nekā ādā iesietās. Beices krāsas, kuras drīkst lietot tikai aukstas, tika aprakstītas iepriekšējā nodaļā. Tad, ja pergaments (no teļadām) ir vēl pārāk taukains, pirms krāsošanas ar krāsām ir nepieciešams, ka jūs to apmazgājat ar urīnu un notriniet, tad tas labāk pieņems krāsas.

Pergamentu krāso pirms tam, kad grāmata tajā ir iesieta. Jūs drīkstiet to gabalu pienaglot pie deļa, un pārziest ar sarkano vai kādu citu krāsu, līdz ir gana skaisti, tomēr ikrēiz vispirms ļaujot nožūt.

* Berens J.Ch. *Bonhomien geschrieben bei Erröffnung der neuerbauten rigischen Stadtbibliothek erstes [-zweites] Profil*. Mitau: gedruckt bei J.F. Steffenhagen, 1792. S. 16–17.

5

6

5. Stūra apkalums: evaņģēlists Marks ar grāmatu. Krievija, ap 1869. Misiņš. *Евангелие. Москва, 1869.*

6. Gotikas klostera iesējums ar kaula titula plāksniti. Vācija?, 15.gs. sāk.–vidus. [*Nominum hebraicorum*]. Manuskrīpts. 14.gs.b. Ms. 10.

PAR GRIEZUMA ZELTIŠANU UN IZGREZNOŠANU

Daudzas sievietes kaunētos, ja tām nāktos ņemt līdzi uz baznīcu grāmatu, kuras griezumam nav apzeltīts. Lai gan grāmatasējējam tas prasa daudz pūļu un laika, tomēr ja viņš grib savu maizi nopelnīt, viņš nevar šo darbu nedarīt. Turklāt viņš nemaz nedrīkst steigties, jo strādāšana ar zeltu ir nopietna lieta, vismazākā kustība rada bojājumu un zelts no spilventiņa ir prom. Jo piesardzīgāk šo darbu dara, jo skaistāk izdodas.

PAR ZELTIŠANU

&168:

Lakas dēļ tīrais zelts zaudē savu skaistumu, šādu pārklājumu nekādi nedrīkst pieļaut. Bet puszeltu (*Zwischgold*) jāpārklāj ar baltu laku, lai to saudzētu. Šis puszelts patiesībā ir no vienas puses apzeltīta un plāna izkalta sudraba lapa, tāpat šāda lapa ir no vienas puses zelta, bet no otras – sudraba. Tā mēģina taupīt naudu un zeltu vispār, bet tas nav tik ilgi izturīgs, kā īstais zelts un izskatās bāls. Labi ja gadu izturējies, tas sudraba dēļ kļūst zilgans.

Īstais zelts maksā 6 graši loksne (*Buch*); īstais sudrabs – 2 graši. Pacīņa metāla, kur ir 12 loksnes – 4–5–6 graši. Tikpat daudz maksā neistā sudraba loksne. Loksne puszelta – 2 graši 8 k., un, ja tas ir labs, 6 graši.

interdisciplināro pētījumu jomas savienojos ķēdes posms.

Vācu vēsturniece Ilze Šunke*, kuras mūža darbs veltīts vācu, itāļu, angļu un poļu renesanses iesējumiem, konsekventi uzskatīja, ka grāmatniecības vēstures pētījumu loks var būt visai daudzveidīgs. Literatūrzinātnē pieder pētījumi, kas analizē grāmatas saturu un vērtē izteikto domu bagātību. Grāmatu māksla nodarbojas ar iespiedēja un izdevēja tipogrāfiski pavairotā teksta izkārtojuma, burtu veidu, ilustrāciju vai vinješu izpēti, un tāpat vērtē grāmatas vizuālās kvalitātes. Bet ir vērts pievērsties arī grāmatas ārienei kopumā, tam, ko saucam par iesējumu. Vēsturiskais iesējums raksturo grāmatas īpašnieka uzskatus, sociālo stāvokli un bibliofilās intereses, attieksmi pret lasīšanu un tekstu. I. Šunke norādīja, ka iesējuma pētniecībai aktualitāti piešķir tā antropoloģiskais aspekts, proti, cilvēka attieksmes pret grāmatu apjēga. Iesējuma veidolu nosaka arī sava laika garīgās vērtības un politiskās aktualitātes. Iesējums ir arī daiļrunīga liecība aizgājušo laikmetu amatnieku prasmei: pie tā strādājuši gan grāmatasēji, gan ādmiņi un kalēji, gan pergamenta un papīra izgatavotāji.

Vēsturniekiem kodikologiem, jeb rokkraksta grāmatas pētniekiem, ierasts lietot jēdzienu *grāmatas arheoloģija*, tā darot zināmu, ka sens rokkraksts, tāpat kā iesējums, jāaplūko ar arheologam piemītošo vērību pret detaļām, pētot iesējumu visos tā vielskuma, tehnikas un dekoratīvātes aspektos. Kodikoloģijas teorētiskos pamatus izstrādājis beļģu vēsturnieks Fransuā Mazē

(Masai, 1909–1979), apliecinot, ka *kodikoloģija ir visvērtīgāko civilizācijas pieminekļu, t.i., grāmatu, arheoloģija. Grāmatu arheoloģija no tās dziļumiem izvelk faktisko materiālu – rekonstruējot izgatavošanas procesu, pārrakstīšanas veidu, pašu rokkraksta grāmatas pastāvēšanas vēsturi***.

Kā manuskriptu, tā arī seniespieddarbu vēsturisko iesējumu pētniecības principiālās nostādnes pamatojas kodikoloģiskajā pieejā materiālam.

Iesējums var klasificēt pēc dažādiem kritērijiem. Tie var būt kā rūpnieciski pagatavoti, tā pēc īpaša pasūtījuma radīti meistara darbi. Atkarībā no izmantotā apdares materiāla pieminami papīra, kartona, audkļa, pergamenta (tostarp mīkstie *koperta* iesējumi un stingrie t.s. *kaula* iesējumi), pusādas, ādas, metāla iesējumi. Ja respektē grāmatas iesējuma utilitārās funkcijas, tad runā par *greznumiesējumiem*, kas pagatavoti reprezentācijas nolūkā, *ikdienas* jeb pielietojamajiem iesējumiem, kam no puķtelkiem, mitruma, saules, temperatūras kaitīgās iedarbības jāpasargā grāmatas bloks. Jāuzsver, ka visi vēsturiskie oriģināliesējumi ir unikāli: neviens no senajiem amatnieku meistardarbiem nav pilnībā idents ar kādu citu. Savukārt daudzos eksemplāros tīrāzītie *izdevēju* iesējumi, kuru dekoratīvās apdares metus veidojuši profesionāli mākslinieki, kopš 19. gs. vidus kalpo reklāmas vajadzībām un droši uzrunā lasītāju jebšu pircēju. Pieminami arī *bibliotēkas* iesējumi, šajā gadījumā liels skaits grāmatu tiek apgādāts ar vienādiem, funkcionāli askētiskiem vākiem.

* sk. Schunke, Ilse. *Einführung in die Einbandbestimmung*. Dresden: Verlag der Kunst, VEB, 1977. 127 S., ill.

** Masai, Francois. *Paleographie et codicologie*. In: *Scriptorium*. 1950, IV, p.279-293; Masai, Francois. *La Paleographie greco-latine, ses taches, ses methodes*. In: *Scriptorium*. 1956, X, p.281-302.

Tradicionāli vēsturiskos iesējumus klasificē atbilstoši mākslas stilieniem; tā pieņemts runāt par *romānikas, gotikas, vēlās gotikas* (jeb viduslaiku un vēlo viduslaiku) iesējumiem, *renesanses, manierisma, baroka* (tā ietvaros arī *jansenistu*), *rokoko, klasicisma, apmīra, bidermeijera, historisma, jūgendstila, Art Deco, jaunās lietīšķības, funkcionālisma, konstruktīvisma* stila iesējumiem.

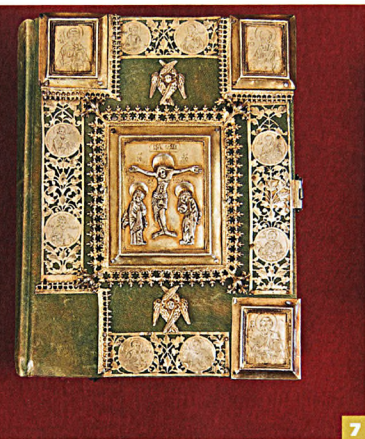
Ieinteresētām lietpratējam iesējums spēj pastāstīt daudz arī tad, ja pētniecisko interešu krustpunktā nostājas socioloģiski-antropoloģiskie, tāpat arī kultūrvēsturiskie aspekti, piemēram, senās grāmatas loma sabiedrībā, dažādu aprindu un dažādu laiku lasīšanas intereses. Skrupulozas un veiksmīgas iesējuma izpētes rezultāts ir kādas senas grāmatas biogrāfijas rekonstrukcija, kas tieši sabalsojas ar grāmatas likteni iesaistīto personu (īpašnieku, izdevēju, pircēju, pārdevēju, literātu, amatnieku) dzīvesstāstu reālijām (nereti tādējādi jaunatklātām), atgādina par sabiedrībai nozīmīgiem notikumiem, kā intelektuālajai pagātnei, tā kultūras un reliģijas vēsturei būtiskiem strāvojumiem.

Jāatzīmē, ka vēsturiskā iesējuma izpēte ir visai complicēts pasākums: jāņem vērā senā tradīcija, ka līdz 19. gs. vidum (un daudzkārt arī vēlāk) individuāli darināto iesējumu izgatavošana ikreiz ir atkarīga no pasūtītāja, tātad – grāmatas īpašnieka. Tāpēc iesējuma atribūcijai, proti, izgatavošanas vietas, meistara un darbnīcas noteikšanai, darba datēšanai ziņas par grāmatas izdošanas vietu un laiku ir visai maz noderīgas. Izdošanas gads gan nosprauž iesējuma tapšanas apakšējo robežu, bet izdošanas vietas norāde titullapā pētnieku drīzāk maldina, nekā palīdz. Tikai atsevišķos gadījumos (lielākoties 19. gs. otrajā pusē) sastopami iesējumi, kurus meistars ir signējis.

LUAB seniespieddarbu un reto grāmatu kolekcija ļauj ekspozīciju kārtot hronoloģiski, sākot no 15. gs. vidus. Gandrīz visas grāmatas no bibliotēkas inkunābulu kolekcijas (210) ir saglabājušas savus oriģinālos iesējumus; daudzi no tiem ir ideālā stāvoklī un nekad nav tikuši restaurēti. Arī folianti no viduslaiku pergamenta manuskriptu kolekcijas pārstāv *vēlās gotikas* – 15. gs. iesējumu tradīciju. Atkāpei jānorāda, ka Latvijas bibliotēku krājumā nav atrodamī viduslaikos (10.–15. gs.) pagatavotie greznie un dārgie liturģisko grāmatu iesējumi, kuriem izmantoja ziloņkaulu, dārgmetālus, dārgakmeņus, emalju. Tā rotāja Biblii, evaņģēlijus, misāles – izdevumus, kas bija domāti dievkalpojumu vajadzībām. Zeltā un dārgakmeņos mirdzošie iesējumi apliecināja kristietības vērtības, laicīgās un garīgās varas spēku.

Pareizticīgās baznīcas liturģisko grāmatu iesējumi ar metālkaluma dekoru (в окладе).
 7. *Евангелие. Москва, 1869.* Misiņa apkalumi, koks, samts un *Четвероангелие и святцы.* Manuskrīpts. Krievija, 15. gs. 2. puse. Arzelīti, ažiuri sudraba apkalumi ar gravējumu. 18. gs. sāk.?
 8. Centra dekors ar Golgātas ainu. Krievija vai Ukraina. 17. gs. vidus? Sudrabsot misiņš, gravējums. *Четвероангелие и святцы.* [1639].

Iesējuma vēsture aizsākas antīkajā senatnē (apm. 1. gs. pr. Kristus) ar *kodeksa* formu ieguvušo grāmatu, ko sākotnēji veidoja kopā saasaistītas tainstūra koka vai vaska plāksnītes, bet vēlāk – burtnīcās apvienotas lapas. Kodekss stājās rakstīto vārdu glabājošo papirusa vai pergamenta tīstokļu vietā. Ziemeļāfrikā tapušie koptu kodeksi iedibina iesējuma veidošanas tradīciju, kam teju jau divi tūkstoši gadu.

VIDUSLAIKI: GOTISKAIS IESĒJUMS

Rīgas pilsētas bibliotēkā bija nonākušas grāmatas ikdienas vajadzībām pagatavotos vēlo viduslaiku iesējumos (*Gebrauchseiband*), kas ir funkcionāli, vienkārši un izturīgi. Uz pergamenta rakstītā teksta lokšņu kopumu jeb bloku saturēja kopā un sargāja iesējums. Grāmatas vākus pagatavoja no koka (ozola, oša), tos pārvilka ar liellopa (teļa) ādu. Grāmatas iesēja gan mūki klosteru darbnīcās, gan laicīgie amatnieki pilsētu un universitāšu darbnīcās. Klosteru grāmat-sējējiem tāpat kā to laicīgajiem kolēģiem bija iespēja nopirkt slēdžus un apkalumus no amatniekiem metālkalējiem. Dažkārt slēdžus atļēja arī klosteri. Vienā pilsētā izgatavotie apkalumi (piemēram, Nirnbergā) varēja greznot citā pilsētā iesietu grāmatu. Tā kā grāmatas tika uzglabātas gulus, tad apkalumi un to izvirzītās daļas – *pogas* nes tikai rotāja, bet pirmkārt – pasargāja grāmatas vāku un stūrus no bojājumiem. Smago lielformāta grāmatu jeb foliantu (2° jeb *folio*) koka vākos no deformēšanās (lielākoties temperatūras un mitruma ietekmē) sargāja slēdži, kas neļāva vākiem samesties. Tomēr ikdienas iesējumu ārējais veidols

vairākos aspektos atdarināja greznumiesējumus: misiņa apkalumi atgādināja par zelta apkalumiem, vāku rotājums bezkrāsas iespiedumā atdarināja dārgu audumu vai gravējumu. Tie vietā atgādināt par trim skaistuma pamatkategorijām izcilākā viduslaiku filozofa Akvīnas Toma (1225–1274) formulējumā: *jebkura lieta uzskatāma par skaistu, ja tai piemīt Skaistumam ir vajadzīga trijotne. Pirmā ir nevainojamība (pilnība) vai perfekcija, jo tās lietas, kas ir sabojātas, ir neglītas. Vienpānkāsa proporcijas vai saskaņa (harmonija) Un visbeidzot spilgtums vai skaidrība, jo par skaistām saucamas tās lietas, kas ir spilgtās krāsās (Nam ad pulchritudinem tria requiruntur. Primo quidem, integritas sive perfectio, quae enim diminuta sunt, hoc ipso turpia sunt. Et debita proportio sive*

PAR GRIEZUMA ZELTIŠANU

Nomēriet ar cirkuli griezuma platumu un garumu, sagrieziet uz spilventiņa zelta lapas, bet vispirms pārziediet griezumu ar olbaltumu; pielieciet zelta lapas klāt, vienu pie otras, līdz tās ir griezuma lielumā, tomēr platumā un garumā lielākas. Piespiediet zelta lapas pie griezuma.

Ļaujiet zeltītajam griezumam pusstundu žūt, bet ne karstumā pie krāsns. Zeltīšanas laikā istabā nedrīkst staigāt, lai uz griezuma neuzkrit putekļi vai smiltis, vēl jo mazāk ir atļauts darbnīcas grīdu nokaisīt ar smiltīm.

Te jāatgādina, ka strādniekam jāatturas no šņaucamtabakas, tik ilgi, kamēr viņš darbojas ar griezuma zeltīšanu, jo uz tā viegli var kas uzkrīst, tas zeltot vai pulējot rada nejaukus traipus.

Griezumu var izgreznot ar dažādiem ziediem tā, ka izliekas, ka to būtu uztaisījis zeltkalis. Nogrieziet papīru, tik lielu kā griezumam, pēc savas patikas uzzīmējiet uz tā dažādas puķes vai figūras, uzlieciet šo lapu uz griezuma, piestipriniet augšā un apakšā ar divām adatām, lai tā nekustas, ņemiet spīcu, bet neasu metāla nūjiņu (*Stift*) un velciet pa uzzīmētajiem ziediem, tad nospiedums uz griezuma būs gluži skaidri redzams.

Puķes var ieņot ar kalnu, tad liekas, ka tās būtu iekaltas.

Ja puķēm jābūt raibām, tad tās jums ar asu un spīcu nazi jāiegriež, lai viss zelts ir nost, tas notiek ātrāk, ja zeltu samitrina. Puķes izkrāso ar svaigu gliemeņu krāsū. Lai gan šis darbs ir garlaicīgs un prasa daudz laika, tomēr to ievēro, un ir labi, ka mākslinieks liek samaksāt par savu darbu. Tā griezumam iegūst dārga auduma izskatu.

Te jāatgādina, pirms grāmatu pārvelk ar ādu, krāsoto vai zeltīto griezumu ir jāietin tīrā papīrā, lai griezumu nesabojātu vai nenotraipītu.

consonantia. Et iterum claritas, unde quae habent colorem nitidum, pulchra esse dicuntur). Ikviena viduslaiku amatnieka darbs (tātad arī pats vienkāršākais iesējums) apliecina šo pamatvērtību klātesamību.

Kā klosteru, tā universitāšu bibliotēkās publikai pieejamās grāmatas tika novietotas guļus uz slīpām lasāmpultīm; šādos gadījumos grāmatu ar vākam piestiprinātu ķēdi pieslēdza pie pults, tā pasargājot smagos sējumus no kritiena un reizē nodrošinoties pret grāmatu zagļiem (LUAB krājumā ir 70 ķēžu grāmatas). Viduslaiku grāmata ar ķēdi, apkalumiem, slēdžiem – *liber catenatus, cum fibulis et clausuris* ir katras bibliotēkas lepnums.

Ādas vākus (*recto, verso*) rotāja bezkrāsas iespiedumi ar atsevišķiem metālkāļu izgatavotiem ornamentāliem spiedogiem, gravējumi misiņā attēloja gan florālus motīvus (roze, ūdensroze, granāts, dadzis), gan fantastiskas būtnes (grīfs, himēra, vienradzis, heraldiskais divgalvu ērglis), gan dzīvniekus (zirgs, briedis, suns, ērglis) un simbolus (liesmojoša sirds) neskaitāmās variācijās. Spiedogos bieži iegravēja tekstu: monogrammas, vārdus (*Maria*), to sāisnājumus (piem., *AM – Ave Maria*). Vāka rotājums veidoja proporcionālu, centrāli simetrisku dekoru un tam nebija nekādas saistības ar grāmatas saturu. Vēlāk tika izmantoti arī gravēti veltni (ruļļi). Vāku papildināja t.s. titula uzlīme: pergamenta lapa ar grāmatas nosaukumu. Nereti nosaukumu uzrakstīja uz grāmatas griezuma vai tieši uz vāka ādas. 15. gs. beigās titula apzīmēšanai un vāka rotāšanai sāk izmantot zelta iespiedumu.

Izstādē eksponēts vēl agro viduslaiku iesējuma tradīcijai atbilstošs askētisks iesējums pergamenta manuskriptam koka vākos, kas pārvilkta ar karmīnsarkanu krāsotu ādu (*Nominum hebraicorum in St. Bibliis interpretationes* (14. gs. b. Ms. 10. R2562), kas (domājams, 15. gs. vidū – 15. gs. 80. g.) tika apgādāts ar kaula titula plāksnīti: pergamenta strēmeli ar nosaukumu, kas novietota zem pulēta kaula plāksnītes.

Izpētes gaitā nācās secināt, ka LUAB kolekcijā pārstāvēti visi **vēlās gotikas (jeb vēlo viduslaiku) ikdienas iesējumu tipi**. Tie iedalāmi grupās:

- **gotiskais klosteru iesējums:** rūtotaits vai krustoti rūtotaits iesējums: ar velci ievilkta diagonālas līnijas vāka plakni daļa lieos

vai mazākos rombos (t.i. rūtīs) vai trijstūros, ko piepilda ar atsevišķiem ornamentāliem spiedogiem, piem., iesējums ar bultas caururbtas sirds spiedogu no Erfurtes Augustīniešu klostera darbnīcas (1500–1520) (Ambrosius, S. (ca 340–397). *Opera*. Cum add. Johannis de Lapide. P. 2. Basel: Johann Amerbach, 1492. R 2408) vai kādas no, domājams, Rīgas franciskāņu klosterī iesietajām grāmatām ar raksturīgu dekoratīvo spiedogu – lielu suni (vai zirgu?) tainstūrī (piem., Johannes Gorius de Sancto Gemignano (Giovanni. Gorini da San Gimignano, ca 1260, †1333). *Liber de exemplis et similitudinibus rerum*. [Köln: Johann Koelhoff, ca 1485]. R 2506).

Gotiskajam klosteru iesējuma tipam pieder divi Vācijā iesieti unikāli lielizmēra folianti. Ģaiši micētā telādā iesiets Rīgas 15. gs. klēriķim un juristam Reinholdam Soltrumpam († pēc 1489) piederējusi vēstures zinātņu enciklopēdija (Vincentius Bellovacensis. *Speculum historiale*. [Strassburg, ca 1473]. P.III–IV. R2543), iesējumu rotā izcilī skaistu misiņa apkalumu kompleks: stūros apkalumi ar greznu, reti sastopamu lielu ērgļa dekoru, savukārt centra apkalumam gravēts figurāls dekors ar četrām harpijām. Par LUAB un jau agrāk par *Bibliotheca Rigensis* simbolu ir kļuvis Šveicē, Bāzelē izdots 12,7 kg smags baznīcas kanonisko tiesību izdevums (Gratianus (?–1158). *Decretum Cum commentariis Johanni Teutonici et Bartholomaei Brixiensis*. Basel.: Bernhard Richel, 10.VI.1476. R2467). Nākas secināt, ka lieliski saglabāties foliantis brūnā telādā iesiets Vācijas vidienē, domājams, Neimbergā (iespējams, Sv.Katrīnas dominikāņu klostera darbnīcā) vai Leipcīgas reģionā. Šādai versijai par labu liecina tas, ka iesējumam unikāli kaldi misiņa apkalumi, kuriem fiksēti vien 2 līdzinieki (Leipcīgā un Nīderlandes Karaliskajā bibliotēkā). Folianta stūrus grezno plastiski veidoti ažiūri apkalumi (*openwork, Durchbruchtechnik*) ar himērām, kuru prototips meklējams vēl 14. gs.vidū, tiem pieskaņots ažiūrs centra apkalums ar četrām heraldiskajām līlijām un pogu. Zem apkalumiem savulaik atradās tumšzils samts, kas veiksmīgi izcēla misiņa metālisko mirdzumu.

- **gotiskais akadēmiskais iesējums,** ietvara jeb rāmja dekoru (veido no atsevišķiem spiedogiem veidotas joslas pa vāka perimetru, šādi Vācijā, domājams, darbnīcā „kronēts M tainstūrī” iesiets konvolūts ar jau minētajam R. Soltrumpam piederējūšām trim grāmatām (Hugo de Sancto Victore (1097–1140). *Didascalion et alia opuscula*. Strassburg: typographus operis Henrici Arimennis, non post 1475 u.c. R2535);

* *Thomas Aquinas. Summa Theologiae prooemium*, 1° q. 39 a. 8 co. Latīņu teksts pēc Akvīnas Toma Teoloģijas Summas 1888. gada izdevuma (*Textum Leoninum Romae 1888 editum*), sk. Akvīnas Toma pilno tekstu datu bāzi tiešsaistē *Corpus Thomisticum*, <http://www.corpusthomicum.org/sth1028.html>.

10

11

• **gotiskais akadēmiskais iesējums;** dekoru veido spiedogu rāmis un atsevišķi izkaisīti spiedogi;

• **gotiskais ceļojošo grāmatu tirgotāju iesējums** (*Buchführereinband*): dekoru *recto* vākam veido viegli un ātri izveidojamais pinaklu ornaments (*Rautengerank*), apmālēm īpaši iecienīts ornaments ir lapotais zizlis (*Laubstab*); *verso* vāks savukārt ir rotāts vienkāršāk – rūtotojā stilā, lakoniski, pa diagonāli vai rombveidā krustotām līnijām iezīmējot vāka kontūras. Ar titula uzlīmi vai uzrakstu, kas ļauj veiksmīgāk un ātrāk grāmatu pārdot. Lielākā daļa no LUAB kolekcijā glabājamiem vēlās gotikas (jeb vēlo viduslaiku) ikdienas iesējumiem ir grāmatu tirgotāju iesējumi, kas darināti 15. gs. otrajā pusē Vācijā, bet tad nonākuši Rīgas klostēru bibliotēkās un rīdzinieku personīgajos grāmatu krājumos. Sakarā ar grāmatiespēšanas attīstību viduslaiku ikdienas iesējums bija kļuvis par sērījveida precī. Tā zināms, ka 15. gs. otrajā pusē Rīgā nonāca Lībekā pirktas grāmatas. Tiklab iespējams, ka rīdzinieki pirka sev vajadzīgās grāmatas no tirgotājiem Vācijā (piem., S. Anna. *Legenda S. Annae*. Leipzig: Melchior Lotter, 15.IX. 1498. R2392)

• **gotiskais mapes iesējums** ar rūtoto vai pītu dekoratīvu ādas auklojumu muguriņas ārpusē, ar aizsprādzējamo aizdares jostu; vēl 16. un 17. gs. Tallinā un Rīgā bija saglabājusies tradīcija pagatavot ikdienā bieži lietotiem tekstiem (šrāgām, statūtem) šādus iesējumus (piem., *Reval. Grosse Gilde. Baumeisterrechnungen*. Manuskripts. 1508–1576. Ms. 14. R2674 un *Der Alderlevd Vasdelavend buch*. Rīga, 1622. Manuskripts. Rk 1496).

• **maisa, ietinuma iesējumi.** Reti sastopamas mūsdienās ir maisa grāmatas (*Beutelbuch*), kas vēlajos viduslaikos (īpaši 15. gs. un 16. gs. sāk.) ir bijušas visai izplatītas. Tā tika iesieti breviāriji, sprediķu krājumi, arī tiesību rokasgrāmatas – grāmatas, kas domātas ceļojošo mūku–sprediķotāju

9. Vēlās gotikas krustoti rūtotois klostēra iesējums Domājams, Rīga, franciskāņu klostēris, pēc 1480. Raksturīgs ornaments: spiedogs ar zirgu. *Herolt J. Sermones. Nürnberg, 1480.*

10. *Libri catenati cum fibulis et clausuris.* Vēlās gotikas klostēra un akadēmiskie iesējumi. 15. gs. sāk.–15. gs. beigas.

11. Vēlās gotikas klostēra iesējums. Erfurte, Johana Helmštata (*Helmstätt*) darbnīca (1456–1470) pēctecis vai Erfurtes Augustiniešu klostēra darbnīca, (1500–1520). *Ambrosius, S. Opera. Basel, 1492.*

individuālai ikdienas lietošanai, piemēram, stundu lūgšanu skaitīšanai arī ceļojuma laikā. Lai grāmatu varētu vieglāk pārnēsāt, vākus pārvilka ar pagarinātu ādu, ko saņēma kopā mezglā vai ar gredzenu. Tad grāmatu ar galvu uz leju varēja pārmest kā maisu pār plecu vai piestiprināt pie jostas. 17.–18. gs. bibliotekāri glabāšanai neparocīgos *maisu* apgriezta; saglabājušās vispār tikai 23 maisa grāmatas. Ilgstoši uzskatīja, ka LUAB atrodas 2 šādas maisa grāmatas, kuru maisa daļa tikušas nogrieztas, tomēr ņemot vērā jaunākās atziņas iesējuma vēstures jomā, jāsecina, ka LUAB kolekcijā pārstāvēts radniecīgs, tomēr cits vēlo viduslaiku iesējuma veids: savdabīgais *ietinuma* jeb *krekla* iesējums (*Hülleneinband*, arī *chemise binding*): grāmatas pamatiesējumu (koka vākus ar ādu) pārvelk ar citu, izmēros lielāku ādu, kuras brīvi stāvošās malas kā ietinamais materiāls pārsedz un pasargā grāmatas griezumu no putekļiem, mitruma, saules (piem., *ietinuma* iesējums gaišā zamsādā Herolt, Johannes. *Sermones discipuli de tempore et de sanctis cum Promptuario exemplorum et de miraculis Beatae Mariae Virginis*. Nürnberg: Anton Koberger, 2.VIII 1480. R2527 un *ietinuma* iesējums brūnā teļadā : *Plenarium. Dat boek der profecien, epistelen und des hylghen evangelii*. Lübeck: Stephan Arndes, 1493. R2361). *ietinuma* iesējums būtībā ir parasts ikdienas iesējums, tomēr reti sastopams un patiesi ievērojams cieniņš.

PAR GRIEZUMA ZELTIŠANU

Grunts, uz kura liek zeltu, ir olas baltums. Sakuliet vienu olu tīrā podiņā, piemietiet tam sāli – pusi no lazdu rieksta. Daži pieliek sāls vietā mazliet urīna vai salmiaka, kas nav nepareizi, tomēr es virtuves sāli uzskatu par labāku.

Lai zeltītu, jums ir vajadzīgs labs ādas spilventiņš. To jums pēc lietošanas droši jānoglabā, lai uz tā nenonāk putekļi, smiltis vai tauki, citādi zelts ne tikai pielīpu klāt, bet tam viegli varētu pieķerties smilšu graudiņš, kas nogludināšanas laikā atstātu neglābjamus plīsumus.

Jums ir vajadzīgs arī īpašs nazis, ko nedrīkst izmantot nekam citam. Spilventiņu jums vienmēr jātur istabā, tīrā vietā, jo tad, ja to ienes no aukstuma siltumā, tas kļūst mitrs.

Vēl zeltīšanai vajag nesējlapu, kas ir vai nu no rakstāmā pergamenta vai plāna kaula, vai arī no cieta un ļoti gluda koka.

Nogludināšanai piedien labi suņa vai vilka zobi, kas iestiprināti koka kātā, kā iepriekš minētie zirga zobi. To virsmu jātur tīru, un tad, kad jūs tos lietojat, notriniet vispirms uz ādas gabaliņa.

Ir labāk, ja jūs noziežat griezumu ar safērānu, tas paspilgtinās zeltu un ļaus arī labi nogludināt. Bet to var arī nedarīt, zeltīts griezums ar baltu pamatu ir tik pat skaists kā ar krāsotu.

Vēlās gotikas ceļojošo grāmatu tirgotāju iesējumi ar pinakļu (*Rautengerank*) un lapota zižļa (*Laubstab*) ornamentiem. Uz vāka pergamenta titula plāksnīte, titula uzraksti (rakstīti un zelta iespaiduma). Vācija, 15.gs. b. Raksturīgi trijstūra stūru apkalumi no misiņa, t.s. Nirnbergas prece.

12

RENEŠANSE

Bibliotēkas kolekcijā ir 16. gs. pirmajos 50 gados tapuši Renesanses stila iesējumi no Vācijas, Nīderlandes un Polijas. Saistībā ar plašo grāmatiespiešanas izplatību, tehniskajiem jaunievedumiem un grāmatu ražas kāpumu notiek izmaiņas arī iesējumā. Samazinās grāmatas formāts un arī svars. Vākam koka dēliņu vietā sāk izmantot kartonu, ko pārvelk ar ādu. Arvien biežāk lieto arī gaiši mīcētu teļādu vai cūkādu, pergamentu. Ikdienas vajadzībām tiek izgatavoti arī mikstie – t.s. *koperta* (*copertus* <apvāks> latīņu val.) iesējumi, kam vāku veido viena, cieši pie bloka piestiprināta pergamenta loksne, nereti ar pārmalu. Bieži iesējumam tiek izmantota lapa no senāka pergamenta rokaksta. Šādu iesējumu pieņemts saukt par *manuskripta* iesējumu. Nereti tieši šī iemesla dēļ līdz mūsdienām bijis lemts saglabāties kāda zuduša viduslaiku manuskripta fragmentam.

Renesanses stila iesējuma vāku dekorē bezkrāsas iespaidumā ar gravētiem metāla veltniem jeb ruļļiem un lielākām platēm, kurās redzamas figurālas kompozīcijas ar reliģisku vai antīku tēmu. Bez tam, strādājot ar ruļļiem un platēm, vāka rotāšanas darbs veicas ātrāk. Katrs grāmatas iesējums apgādājas ar savu spiedogu komplektu, visai bieži ruļļi un plātes ir signētas ar iegravētiem īpašnieka iniciāļi vai pilnu vārdu un gadaskaitli. Tas ļauj precīzēt iesējuma tapšanas vietu, laiku un noteikt darbnīcu. Tā izdevies identificēt

divu ievērojamu Vitenbergas meistaru Tomasa Krīgera († 1591) (Nazianzenus, Gregor (Gregor de Nazianz, 329–390). *Opera omnia*. Colonia Agrippina: apud Ioannem Brickmannum, 1570. R5990) un Nikolausa Millera († 1593) darbus.

Vācu renesanses iesējumu klāsts kopumā ir bagātīgs. Vitenbergā grāmatas iegūst t.s. reformatoru stila iesējumus: vāka centrā novietojas plate ar M. Lutera, F. Melanhtona attēlu, Saksijas hercogu portretiem un ģerboņiem.

Retus Nīderlandes meistaru iesējumus rotā īpaši izsmalcināti plātes spiedogi. Piemēram, kādam anonīmam Ziemeļļijas pilsetas grāmatas iesējumam piederējusi liela, dziļā reljefā darināta plate, kuras dekoru ietvara formā veido dabas motīvi (dadži, ozolzīles), kas mijas ar drakoniem (Erasmus Roterodamus). *Paraphrases Erasmi Roterodami in omnes epistolas Pauli apostoli germanas...* Basilea: apud Ioannem Frobenium, 1521. R 910).

Renesanses ruļļu ornamentu repertuārs ir plašs, iecienīti florāli un figurāli dekorī, kas apzīmējami nosacīti: *moreskas, kandelabri, šūpuļi, vainagi, antīkās galvas, Bībeles tēli, valdnieki, mūzas, tikumi* u.c.

Pēc grāmatu īpašnieku pasūtījuma tiek izgatavoti individuāli iesējumi, kurus kā piederības zīmes grezno īpašnieku vārdi un tituli, ģerboņi, monogrammas. Vācu universitāšu vidē bija pieņemts, ka students savas studiju laikā nopirktais grāmatas lika iesiet

tā, lai uz vāka būtu iespiesti viņa iniciāļi un iesiešanas gads. Tādējādi grāmatas kalpoja par pierādījumu studijām. Īpašnieka vārdu varēja iegravēt arī uz slēdžiem, šāda tradīcija bija 16. gs. 20. g. Rostokā, ko apliecina divi Rostokas Mihaēla brālības iesējēju darbnīcā ap 1517. gadu pagatavotie iesējumi diviem universitātes maģistriem – Petram Heinem (*Heyne*) (Simon de Cassia (Simon Fidatus). *De religione christiana summa et vigilanti industria. Librorum XV*. Basilea: Ex aedibus Adae Petri de Langendorff, 1517. R 6136) un Johanam Urvem (*Urve*) (*Codicis Justiniani amplissimum Argume[n]tu[m]*). Lugdunum: impensis Magistri Nicolai de Benedicti, 1506. R6081). Rostokā tolaik bija iecienīti grezni vēdekļa stila slēdži.

Bibliofili no aristokrātijas aprindām lika savu bibliotēku grāmatām izgatavot vienveidīgus greznus ietērus. Prūsijas hercogs Albrehts (1490–1568) lika savas Kēnigsbergas bibliotēkas izcilākajām grāmatām izgatavot 20 sudrabā kaltus iesējumus. Tagad 15 sējumi no viņa slavenās Sudraba bibliotēkas atrodas Polijā, Toruņā. LUAB glabājas viena grāmata (iesieta 1555. gadā) no Polijas karaļa Sigismunda II Augusta (1520–1572) t.s. *Monumenta* bibliotēkas, kurā savulaik bija 4000 sējumi. Polijas karaļa grāmatas pēc viņa pasūtījuma vienā stilā iesēja Krakovas meistars Jerži Mellers (darbojies Krakovā 1547–1555. gados), kurš šim nolūkam lika pagatavot t.s. lielo antīko galvu rullī (Funcius, Johannes. *Chronologia hoc est omnium*

temporum et annorum ab initio mundi... computatio. Regiomonte Prussiae: in Officina Lufftiniana excusum, 1552. R6159.

Līdzīgi rīkojās karaļa Sigismunda II Augusta sievas, lietuviešu skaistules Barbaras Radvilaites brālēns, Lietuvas lielkņazistes lielmaršals un Livonijas vietvaldis (no 1561) Nikolajs Kristofs Radzivils „Melnais” (1515–1565), kura grāmatai bija pagatavots iesējums ar īpašnieka heraldisko superekslibru un izvērstu īpašuma ierakstu zelta iespiedumā (Priliusius, Iacobus. *Leges sev Statuta ac privilegia Regni Poloniae omnia*. Szuczyn, Cracow, 1553. R21886). Arī citus Krakovas grāmatsējēju skolas darbus dara atpazīstamus laba proporciju izjūta, izteiksmīgi ornamentu, kvalitatīvas ādas izvēle, perfekta zeltīšanas tehnika, kā, piemēram, 1550. gadā iesietajai agendai Gņeznas metropolitam, vēlāk Polijas primasam Mikolajam Džergovskim no Jastržebičiem (*Mikolaj Dzierzowski herbu Jastrzbiec*, 1490–1559) ar īpašnieka heraldisko ekslibru zelta iespiedumā (*Agenda sive Obsequiale secundum Rubricam Ecclesiae Metropolitanae Gneznensis*. Cracovia: impressum per Hieronymum Scharffenbergum, 1549. R 906). Domājams, ka vairākas grāmatas no dzejnieka un diplomāta Daniēla Hermaņa (*Hermann*, 1543 Neidenburga, tagad Ņidica Polijā – 1601 Rīga) bagātās bibliotēkas arī iesietas Krakovā.

Diemžēl Latvijā nav nonākuši izcilo Francijas un Itālijas grāmatsējēju (Groljē, Maijo u.c.) meistardarbi, kas tika pagatavoti pēc valdnieku pasūtījuma.

Vācu vēlās renesanses meistardarbs ir spilgtām lakas krāsām apgleznotais greznumiesējums Braunšveigas-Lineburgas hercogam (domājams, Braunšveigas-Lineburgas hercogam Vilhelmam Jaunākajam (*Wilhelm der Jüngere*, 1535–1592). Ir pamats uzskatīt, ka 16. gs. 70 gados to darinājis viens no vizicilākajiem Saksijas grāmatsējējiem – Lūkass Veišners (*Weischer*, 1550 vai 1559–1609), kurš bijis iecelts par Braunšveigas-Lineburgas hercoga Jūlija galma iesējēju (1572) un bibliotekāru. Vēlāk hercoga bibliotēka izveidoja slavenās Volfenbiteles bibliotēkas kodolu. Pēc tam Veišners strādājis arī par Helmštetes universitātes un Jēnas universitātes grāmatsējēju. Viņš ieviesis vairākus tehniskus jaunievedumus, t.sk. mehānisko preses zeltīšanu (jau ap 1570) rokas zeltīšanas vietā. Veišnera iesietās grāmatas atrodamas hercogienes Anas Amālijas bibliotēkā Veimārā, Leipcīgas universitātes bibliotēkā, Vircburgas Jūlija Maksimiliāna universitātes bibliotēkā, Erfurtes-Gotas universitātes bibliotēkā. LUAB iesējums līdz šim nebija identificēts kā Lūkasa Veišnera oriģināldarbs.

13

14

13. Vēlās gotikas ietinuma (*Hülleneinband, chemise binding*) iesējums. Vācija, pēc 1493. Plenarium. *Lübeck, 1493.*

14. Renesanses iesējums maģistram Petram Heinem (*Heyne*): uz slēdža iegravēts īpašnieka vārds. Rostoka, Mihaēla brālības darbnīca, pēc 1517. *Simon de Cassia De religione Basilea, 1517.*

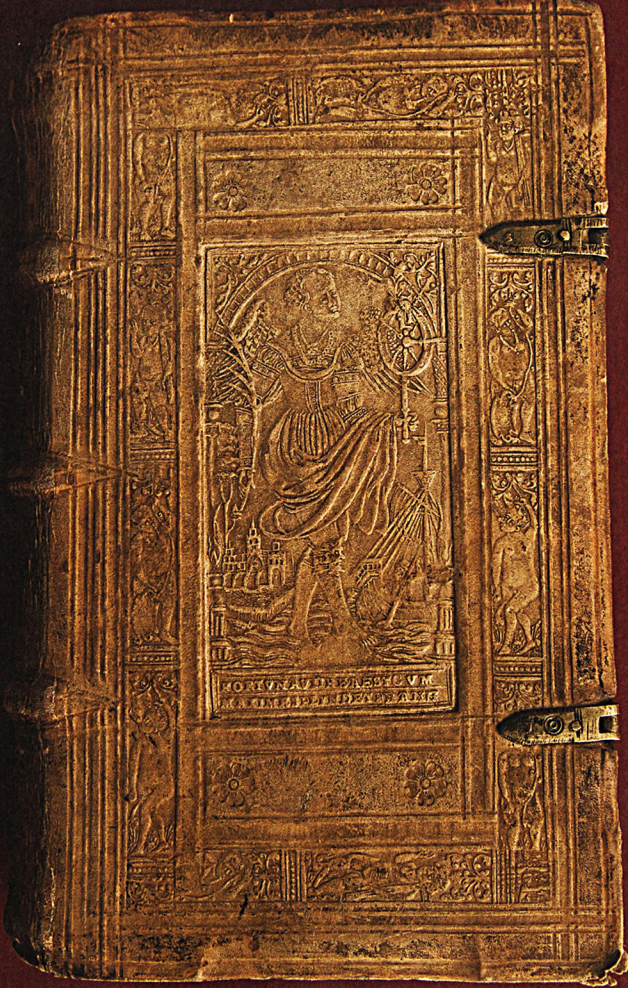
L.Veišnera iesējums raksturo figurālā Vitenbergas reformatoru stila un itāļu-franču ornamentālā stila (Vācijā ap 1550) sajaukums. Veišneram īpaši paveivās Francijai tipiskā lakas apgleznojuma tehnika, kas pazīstama Saksijas grāmatsējējiem jau no 16.gs. vidus). Šim nolūkam tika pasūtītas plates un ruļļi ar īpaši lieliem dekoriem un platām apmalēm. Iesējumam raksturīgs bagāts, blīvs dekors, spilgta krāsainība, zeltījums. Īpašu uzmanību pelna virtuozī darinātais zelta griezumus ar reljefiem ornamentiem un kolorējumu (sk. iesējumu: Melanchthon, Philipp. *Corpus doctrinae das ist Die Summa/ Form und fürbilde der reinen Christlichen Lehre*. Gedruckt in der Heinrichstadt bey der Vestung Wolffenbüttel, durch Cunrad Horn, 1576. R3059).

MANIERISMS

Jau 16. gadsimta sākumā Eiropa – un vispirms Venēcija – iepazīnās ar Austrumu grāmatu apdares tradīcijām. Arābu-saracēņu kultūrā iemīļotais lentas ornaments, arabeska un moreska, medaljona motīvi dominēja Itālijas, Francijas, Vācijas modes iesējumu apdarē. Sāka plaši izmantot zelta

iespiedumu. Manierisma stilam atbilstoša iesējuma vāka centrā novietojas ovālas formas medaljons, bet četros stūros – tam atbilstoši stūru dekoru ar filigrāni gravētām volūtām, lentas un auss skrimstalas ornamentiem. Arvien biežāk medaljona vietā vāka centrā tika novietots grāmatas īpašnieka ģerbonis – heraldiskais superekslibrs.

No Austrumiem Eiropā ievestās smalkādas ātri kļūst par pieprasītu dārgu modes preci. Vispirms jāpiemin purpursarkano marokenu (Marokas kazādu), kas izmantots (ap 1636.–1644) spāņu iesējumam dona Ramiro Felipes Nunjesa de Guzmāna (*Núñez de Guzmán, Ramiro Felipe, Duque de Medina de las Torres*, 1602–1668), Medina de las Torres hercogam, Neapoles vicekaraļa, grāmatai (*Herberstein, Sigismund, Baro, de Rerum Moscoviticarum commentarii*. 1600. R24332). Savukārt melns marokens iecienīts Anglijā (iesējums Šekspīra darbiem: Shakespeare, William. *Comedies, histories, and Tragedies. The second Impression*. London: Printed by Tho. Cotes, 1632. R5947), tāpat kā brūna zamšāda daudzvalodu vārdnīcai no Velsas prinča Čārlza, vēlāk Anglijas karaļa Čārlza I Stjuarta (1600–1649) bibliotēkas

PAR SAFJĀNU UN ĀDĀM

Ja grāmatu grib apvilkt ar safjānu, tad ādu vispirms ir jāieziež ar labu stērķeles klisteri, un jānoliek, līdz tā ir mitra, kā korduāns. Tomēr strādniekam jāņem vērā, ka nedrīkst to notraipīt; ja tā aiz neuzmanības gadās, tad brīdi, kad klisteris ir nožuvis, safjāns jānotīra ar urīnu un lina drēbi, tad traipi pazūd.

Ar sarkano Baucenes ādu jāapietas tāpat kā ar melno korduānu, tomēr pirkstiem jābūt tīriem, jo šī āda ir ļoti jutīga.

Lielus sējumus, reģistriem, arī tirgotājiem grāmatvedībai, bieži iesien juhtādā.

PAR PERGAMENTU

Ja grib iesiet grāmatas pergamentā, kas ir vissarežģītāk, vajag prasīt padomu ne vienam meistaram vien, jo ir nepieciešama laba apmācība, līdz var veikli pagatavot iesējumu. Pergaments ir divu veidu: kā no aitam, tā teļiem. Pirmo jāapkaisa ar ģipsi, lai ir stingrāks, otrajam to nevajag.

Visus pergamentus jāoderē ar baltu papītu, pirms ar to pārvelk vākus. Tad jūs to piegriežat pēc savas grāmatas lieluma.

Ja jūs gribat pergamentu krāsot un zeltīt, tas jādara, pirms tas pārvilks grāmatai. Tad arī izveido un zelti muguriņu.

Vēl viens pergamenta iesējumu veids ir tā

saucamie kaula iesējumi. Tie patiesi ir pelnījuši šo vārdu, jo tie ir tik cieti kā kauls, un ļoti izturīgi. Tie vēl ļābi diezgan folio un ceturtdaļsējumiem, tikai oktāvam vai duodecam tie neko daudz neder, jo tad, kad pergaments ir sauss, grāmatu nevar ļābi atvērt, bet, kad tie atrodas siltumā, tie viegli sametas šķībi.

Ja jūs gribat izgatavot šādu iesējumu, tad teļādas pergamentu vispirms iemērciet ūdenī, tad turiet to starp diviem mitriem lakatiem tik ilgi, līdz tas ir kļūvis miksts kā āda. Ja grāmatas vāku kartons būs pelēks, pārlīmējiet to vispirms ar baltu papīru.

No pergamenta taisītie kaula iesējumi (*Hornbände*) agrāk bija stipri iecienīti, tomēr šķiet, ka tagad vairs ne tik ļoti, jo vāki siltumā stingri sametas, īpaši mazajiem sējumiem.

PAR GRIEZUMU SARKANĀ KRĀSĀ

Sarkano krāsu sagatavo tā: ņemiet cinobru, iebēriet to izvēlētā traukā, pielieciet klāt klisteri, tīkpat daudz kā cinobru, pielejiet ūdeni, maisiet krāsu ar kociņu vai otu tik ilgi, līdz viss ir ļābi izšķīdis un nav vairs jūtami gabaliņi, un viss ir savienojies, tad tā ir gatava lietošanai. Vēl vienu sarkano krāsu var pagatavot no lakas vai Florences lakas, to uz akmens jāsaberž kopā ar ūdeni un klisteri un pēc tam jāatskaida ar ūdeni.

(Mishneu, John. *The guide into the tongues*. Londinum: Apud Ioannem Browne, 1617).

Ikdienas vajadzībām grāmatas iesēja baltā pergamentā bez rotājuma, vienīgais akcents bija uz muguriņas ar melnu tušu uzrakstītais nosaukums. Šādi iesējumi bija izplatīti literātu aprindās un tiek saukti par *kaula* iesējumiem (*Hornband*). Vācijā un Nīderlandē iecienītos kaula iesējumu gatavojot, kartona vāku pārvelk ar mitru cūkādas pergamentu, kas žūstot nostiepjas, kļūst ciets un pēc ievaskošanas atgādina gludu zilonkaulu.

BAROKS, ROKOKO

Baroka laika iesējums mirdz zeltā – brūno ādu rotā bagātīgs, blīvs dekors, kas rūpīgā un lēnā darbā veidots no daudziem atsevišķiem spiedogiem. Jau kopš 17. gs. sākuma Francijā greznumiesējums veido t.s. fanfāru stilā (*Stil à la fanfare*), kam raksturīgs blīvs, simetrisks vītu stīgu, lapu un fleronu dekors. Drīzumā fanfāru stils pārāug t.s. puantilajā stilā (*Pointillé-Stil*): filiigrānās ornamentu līnijas veido atsevišķu punktu rindas. Vēlāk, 17. gs. 2. pusē un vēl 18. gs. Francijā un tās kaimiņzemēs fanfāru un puantilā stila elementu kombinācijas tika izmantotas modes iesējumu dekoriem. Iecienīts 17.–18. gs. grāmatas sējēju dekors ir vēdekļis. Vēdekļa motīvu (*à l'éventail*) kā rozeti veido no atsevišķiem lāses formas spiedogiem, fleroniem, punktiem un līnijām. Savukārt, visus pārņēmusi kaislība pret tulpi iespaido arī iesējuma dekoru, tā rodas t.s. tulpju stila iesējumi: uz grāmatu vākiem redzamas gan tulpes vāzes (piemērs tam ir spilgtās krāsās apgleznoti dziesmu grāmatu vāki no Ziemeļvācijas, Igaunijas un Latvijas – vāze ar puķēm simbolizē dvēseli, kas piepilda ķermeni), gan atsevišķi zelta tulpju ziedi bagātā lapu un stīgu vijumā.

18. gadsimta iesējuma dekoratīvā dominante ir muguriņa. Baroka laikmetā izveidojas arī t.s. jansenistu stila iesējums, kas bija ļoti iecienīts 18. gs. vidū. Jansenistu kustība vērsās pret Luija XIV laikmeta sabiedrības izšķērdīgo un grezno dzīvesveidu. Iesējuma vēsturē jansenistu stilu raksturo lakonisms: jansenisti savas grāmatas iesēja vienkāršā brūnā ādā, bez ierasti bagātā zeltītā vāku dekora. Rotāta tika muguriņa un vāku iekšpuse. Tam izmantoja mirdzoša, krāsaina brokātpapīra priekšlapas, bet vāku iekšmalas rotāja ar apmalēm zelta iespiedumā (Martiniere, Bruzen, de la. *Histoire de la vie et du Regne de Louis XIV*. A la Haye: chez Jean van Duren, 1740. R9259). Augstu stiežošanas personas, tostarp arī Krievijas imperatores

16

15. Vācu Renesanses iesējums. Gaiša teļāda, koks, slēdži. Rotāts bezkrāsas iespiedumā, centrā plate ar Fortūnu 16. gs. modes tērpā.

Ap 1570. *Aemilius G. Evangelia Colonia Agrippinae, 1570.*

16., 17. Apgleznots manierisma iesējums ar ornamentētu zelta griezumu Braunšveigas–Lineburgas hercogam. Saksija, Lūkass Veišners, pēc 1576. *Melanchthon Ph. Corpus doctrinae, 1576.*

Elizabete Petrovna un Katrīna II, saviem padotajiem pasniedza grāmatu kā dāvinājumu, kā labvēlības zīmi pietuvinātām personām. Tādā gadījumā tika izgatavots īpašs dāvinājuma greznumiesējums ar valsts ģerboni un valdnieka monogrammu uz vākiem (piemēram, iesējumi darbam *Екатерина II. Наказ... о сочинении проекта нового уложения* (1770); un imperatores Elizabetes Petrovnas kronēšanai veltītajai gravīru sērijai *Обстоятельное описание. С. Петербург: При Императорской Академии наук, 1744. R23728*). Pēdējais izdevums ierindots Krievijas nacionālo kultūras vērtību reģistrā; zināms, ka 50 no 250 grāmatas eksemplāriem tika iesieti īpaši grezni un pasniegti kā valdnieces velte.

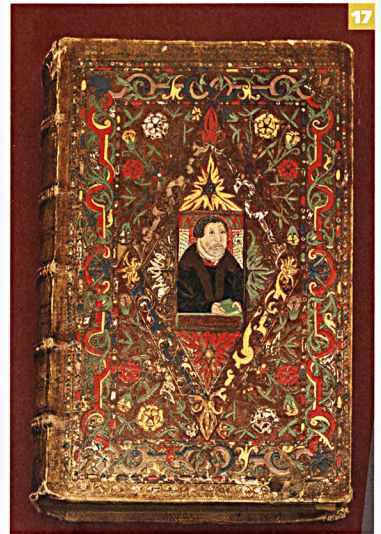
Rokoko iesējumu raksturo stilam raksturīgie gliemežnīcas un kartušas (rokaja) ornamentī zelta iespiedumā, kas izvietojas pa vāka perimetru un veido ietvaru. Savukārt īslaicīgai lietošanai paredzētās grāmatas iesien dažāda veida raibpapīrā, ko ražo brīvo amatnieku darbnīcas. Marmorpapīrs, brokātpapīrs, katūna papīrs, indigo zilais Hernhūtes klīstera papīrs un citi raibpapīri kalpoja priekšlapām, pusādas iesējumu vākiem un tika izmantoti futrāļiem. 18.gs. grāmatasējēju rokasgrāmatā teikts: „raibo papīru pērk mesēs (t.i. gadatirgos). Tas ir dažādu veidu un visādiem rakstiem. Ir vienkrāsains – zaļš, zils, sarkans, brūns, melns, dzeltens un daudzkrāsains, kā turku papīrs (ko radīja un izgatavoja Vācijā), katūna papīrs, francpapīrs, viļņu papīrs. Tie visi maksā 4 grašus par loksni (*Buch*). Tā dēvētais Hernhūtes papīrs, kas tikai nesen parādījies, maksā 6 grašus par loksni. Zelta un sudraba papīrs ir zeltīts vai sudrabots tikai no vienas puses, un ir par 8 grašiem. Ja zelta puķes ir uzdrūkatas uz vienkrāsaina vai raiba pamata, tad to sauc par *Drap d'or* papīru. Pirmais maksā

6 grašus loksne un otrais – 8.”. Par Rīgā un Jelgavā ievestā raibpapīra tirgošanu ziņoja sludinājumi laikrakstos. LUAB kolekcijā atrodami krāšņi tirkizzaļa, dzeltena, oranža brokātpapīra iesējumi, daži no tiem saglabājuši amatnieku markējumu, kas liecina, ka te nonācis gan Nirnbergas amatnieka Johana Mihaēla Reimunda (*Reymund*, † 1786), gan slavenā Augsburgas meistara Johans Mihaēla Munka (*Munck*, †1762) brokātpapīrs. Jāteic, ka 18. gs. raibpapīri tikai pēdējā laikā ir nonākuši pētnieku redzeslokā. Tie ir patiešs brīnums, kas tomēr sastopams ne pārāk bieži, jo ir vistraslūkaais iesējuma materiāls, kas laika gaitā visvairāk arī cietis.

Marmorēts tiek ne tikai papīrs, bet arī vāku āda un grāmatas griezumus. Iecienīti ar melnu, zilu vai sarkanu krāsu apsmidzināti griezumī. Ārēji atturīgs iesējums 18. gs. vidū ir pasūtīts Minhauzenu dzimtas vēstures aprakstam. Zīmīgi, ka brūnā, viegli ar melnu krāsu apsmidzinātā ādā iesietā grāmata ar īpašnieka vārdu uz vāka ir piederējusi pašam, brīvkungam Hieronīmam Karlam Frīdriham fon Minhauzenam (*Münchhausen*, 1720–1797), kurš savulaik uzturējies Vidzemē. Gribētos uzskatīt, ka šī grāmata ir vienīgais autentiskais slavenajam baronam – melim piederējušais priekšmets Latvijā (*Treuer G.S. Gründliche Geschichts-Historie des Hochadlichen Hauses der Herren von Münchhausen. Goettingen, 1740. R7915*).

Tuvāk nepakavējoties pie izstādē redzamajiem daudzskaitlīgajiem turpmāko gadsimtu (18. gs. beigū, 19.–20. gs.) mākslinieciski augstvērtīgajiem iesējumiem, nākas fiksēt katrā laika posmā valdošās tendences.

* Bücking, Johann J.H. *Die Kunst des Buchbindens*. Stendal, bey Dan. Ehr. Franzen und Grosse, 1785.

17

PAR ZILO KRĀSU GRIEZUMAM

Ja jums gribas zilo krāsu, tad ņemiet indigo lodītes (*Kugelindig*), saberziet tās uz akmens kopā ar ūdeni un pievienojiet klīsteri. No laba indigo to tā var pagatavot, bet, ja ir par tumšu, jums jāpieliek klāt svina baltais. Tāpēc ņemiet dažus lakmusa gabaliņus, piestā to smalki sagrūdiet, pielejiet ūdeni, lieciet kādu laiku nostāvēties, līdz viss izšķīdis, tad to varat izmantot. Ja svina balto aizstāj ar Berlīnes zilo, tad iegūst visskaistāko zilo krāsu.

PAR ĀDAS UN PERGAMENTA KRĀSĀM

Jo vairāk kāda lieta ir no ārpuses izgriezta, jo labāk to ievēro, un tad tā atrod pircējus. Tas attiecas arī uz grāmatām, tāpēc ikviens citīgs grāmatasējējs cenšas pārspēt otru. Te nu ir nepieciešamas dažādas krāsas, kā ādai, tā pergamentam. Tomēr daudzi šo zinātni tur lielā slepenībā, un daži mācekļi tā arī neuzzina, kā tā vai cita labā krāsa jāpagatavo un jālieto.

PAR PERGAMENTA KRĀSOŠANU

Pievērsīsimies pergamenta krāsām (*Beizfarben*). Turklāt jāatgādina, ka tad, ja kāds negrib naudā taupīt, viņš vienmēr ņem destilētu vīna etiķi, tad krāsa ir daudz skaistāka, jo šis etiķis tik viegli neizplūst.

KARMĪNSARKANA KRĀSA PERGAMENTAM

fernambuks [Brazīlijas sarkankoks]
viena lote [16, 6 g]
alauns puslote

Saberziet smalki alaunu, ielieciet abus gabalus glāzē, pielejiet klāt destilēto vai parasto vīna etiķi, tā lai tas ir ceturtdaļpirkstu augstāk par vielām, aizdariet glāzi ciet, nolieciet to pie karstas krāsas vai vasaras laikā saulē uz dažām dienām, turiet pēcāk siltā vietā šo un citas krāsas. Tā auksta ar otu jāuzklāj pergamentam, pāris reizes, līdz jums šķiet, ka ir gana.

KLASICISMS, AMPĪRS

18. gs. beigu – 19. gs. sākuma iesējumu dekorā valda antīki motīvi, arī etrusku un Ēģiptes mākslai raksturīgi ornamentu: meandrs, palmete, urna, lauru festons, zvaigznes, Saule, lira, sfinksa. Iesējumam izmanto kvalitatīvu, vienkrāsainu ādu, vāku rotā minimāli, bet muguriņu veido dekoratīvi bagātu, izmantojot smalkādas aplikācijas (sarkana un zaļa marokēna titula uzlīmes) un zelta iespiedumu. Krāsots griezumā ir vai ikvienai grāmatai, un dažkārt krāsojuma tonis palīdz noteikt iesiešanas vietu. Tā vērojams, ka Pēterburgā ampīra stila iesējumiem griezumā krāso vēsos gaiši dzeltenos, zaļganos toņos, bet iesējums veidots, balstoties uz efektīgu, spilgtu krāsainību – zaļā, purpursarkanā un zelta kontrastiem. Savukārt, vācu dzejnieka Gētes iecienītie perfektie angļu meistarū iesējumi valdzina ar atturīgu, smalku zeltījumu un kvalitatīvu, toņos niansētu brūnu ādas krāsu. Biežāk izmanto audumus: zīdu, atlasu, izšuvumus. Vienlaikus ikdienas vajadzībām

grāmatām veido atturīgu pusādas iesējumu: muguriņa un stūri no ādas, vākam – kartons un krāsains papīrs, visai bieži dzeltenā krāsā.

Nereti savām grāmatām iesējumus pagatavo paši grāmatu īpašnieki, kas labprāt nododas šai nodarbei mājās. LUAB krājumā ir daudz vienveidīgi iesietu grāmatu no Vidzemes literāta, bibliofila un grāmatiespiedēja-amatiera Gustava Bergmaņa (1749–1814) bibliotēkas, kas ļauj izteikt pieņēmumu, ka viņš pats labprāt iesējis savas grāmatas. Šajā laikā iesējumam tika izmantotas košās krāsās apdrukātas tapetes, un tā līdz mūsdienām nonākuši vairāki ideāli saglabājušies Gētes un Puškina laika tapešu paraugi, kas ir patiesi retums un iepriecinājums vēsturisko interjeru pētniekiem.

BĪDERMEIJERA STILS

Bidermeijera stils valda Vācijas un Austrijas pilsoniskajā vidē pēc Napoleona karu beigām, aptuveni no 1815. līdz 1848. gadam. Bidermeijera iesējumu raksturo augstvērtīgu ādu izvēle (safjāns, marokēns), tīras krāsas (piemēram, zaļš, tirkīzils), tehniska perfekcija un atturīgs, pat minimāls dekors, kas ļauj izcelties materiālam un grāmatas formātam. Kvalitatīvs bidermeijera grāmatu iesējums izgatavots no krāsaina smalkādas (zaļa, sarkana, okerkrāsas safjāna vai marokēna), tam ir tehniski perfekts izpildījums, dekorētas iekš- un sānmalas, krāsaina fakturēta papīra priekšlapas, zīda lasāzmīmes. Vāks rotāts bezkrāsas iespiedumā, bet tikpat bieži dekorēts ar zeltu, melnu krāsu. Dekors veidots ne vien ar atsevišķiem spiedogiem vai ruļļiem, bet mehāniski – piesējot reljefā iespiedumā plati visa vāka lielumā. Retāk iesējumam tiek izmantoti Bidermeijera stilam raksturīgie pērlīšu izšuvumi. Gadsimta vidū bija iecienīti smalkādas iesējumi tumši violetas (*aubergine*) krāsas marokēnā.

HISTORISMS

19. gs. otrajā pusē iesējumu veido atbilstoši laikmeta gaumei, atdarinot dažādus vēsturiskos stilus. Tie kopēti viduslaiku iesējumi un atdarināti slaveni renesanses meistarū darbi: īpaši ievēribu gūst 16. gs. vidus Francijas iesējumi, kas tolaik tika izgatavoti bibliofila Groljē grāmatām (*Grolieri et amicorum*), piemērs tam ir Ķelnes izdevēja grezniesējums darbam *Lempertz H. Bilder-Hefte zur Geschichte der Bücherhandel und der mit demselben verwandten Künste und Gewerbe. Cöln: Verlag von J.M. Heberle (Lempertz), 1853–1886*).

No 19. gs. vidus arvien vairāk tiek darināti tirāžēti izdevēja iesējumi, kas iegūti

arvien lielāku ievēribu un veiksmīgi iekaro grāmatnieku labvēlību. Sērijveida izdevēja iesējumus Francijā izgatavoja no 1830. gada. Bieži izdevējs lika iesiet daļu tirāžas dārgā ādas iesējumā, daļu, piemērojoties vidusmēra pircējam – pusādā, kaliko, audeklā, bet vēl kādu daļu papīra vai kartona iesējumā. Visos trijos gadījumos tika izmantots viens, profesionāla mākslinieka pagatavots mets. Arvien biežāk izdevēja iesējuma dekors vēsta par grāmatas saturu un autorību, tāpēc franču grāmatizdevēju leksikā iesakņojās jēdziens *runājošie iesējumi (reliures parlantes)*. 19. gs. otrās puses izdevēju pasūtījumā radītie greznumiesējumi pārsteidz ar dārgu materiālu (smalkādu, zīda, samta, sudraba, zeltītas bronzas) lietojumu, perfektu izpildījumu, kas balstīts vairāk kā 500 gadu laikā uzkrātajā grāmatizdevēju darba pieredzē, un pārsteidzošu spēju brīvi variēt dekoru atbilstoši dažādu laikmetu stilistikai. To apliecina, piemēram, Štutgartes izdevēja Kottas greznumiesējums neogotikas stilā par go du Fr. Šillera simtgadei (Schiller, Friedrich. *Gedichte. Jubiläumsausgabe mit Photographien nach Zeichnungen von Böcklen, Kirchner, C. Piloty, F. Piloty, Ramberg, Schwind etc. und Holzschnitten nach Zeichnungen von Julius Schnorr von Carolsfeld. Stuttgart: Cotta, 1859–1862*), tāpat arī Minhenes izdevēja Frīdriha Brukmana greznumiesējums lepnī ilustrētam folio formāta J.V. Gētes *Faustam* (ap 1877 vai 1890) (Goethe J.V. *Faust*. Th.1. München und Berlin: Friedrich Bruckmann's Verlag, [um 1874–1877]).

RĪGAS GRĀMATSĒJĒJU AMATS: MEISTARI UN TO DARBI

Jau četrus gadsimtus Rīgas pilsētā pilntiesīgi darbojies grāmatizdevēju amats: Rīgas grāmatizdevēju amata šrāgas tika apstiprinātas Stokholmā 1630. gada 16. jūlijā. Bibliotēku un arhīvu kolekcijās uzkrājies unikāls izpētes materiāls – simtiem dažādā laikā tapušu Rīgas iesējumu, tāpat atrodami arī rakstītie avoti (piemēram, grāmatizdevēju šrāga, amata sēžu protokoli, kases grāmatas), kas ļauj ieskatīties stingri reglamentētajā amatnieku brālības dzīvē. Tomēr grāmatiesiešanas tradīcija Latvijā nav padzījināti pēta.

Var izteikt pieņēmumu, ka jau 15. gs. otrajā pusē grāmatizdevēji darbojušies pie Rīgas dominikāņu un franciskāņu klosteru bibliotēkām. Par to liecina virkne inukābulu un manuskriptu LUAB kolekcijā, kuru provenence saistāma ar šīm grāmatu krātuvēm. Franciskāņu klostera meistari savu iesējumu dekorēšanai izmantojuši spiedogu komplektu, starp tiem iezīmīgākais – zirgs (vai suns?) lielā tainstūrī.

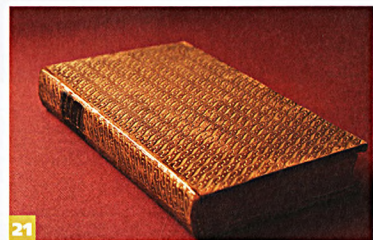
Dokumentētā Rīgas grāmatizdevēju vēsture saistās ar Rīgas pirmā grāmatiespiedēja Nikolausa Mollina (*Mollyn*, ap 1550–1625) un viņa 17. gs. pēcteča Gerharda Šrēdera (*Schröder*, ?–1657) tipogrāfiju un grāmatu veikala darbību, ko pirmais pētījis Ārends Būhholcs (*Buchholtz*) darbā *Geschichte der Buchdruckerkunst in Riga* (Rīga, 1890). Šajā monogrāfijā publicēti arī vairāki Rīgas rātei adresētu sūdzību un lūgumrakstu teksti, kas liecina par Rīgas grāmatizdevēju darbību.

18. Baroka un rokoko iesējumi. Vācija, Krievija, Zviedrija, Igaunija, Latvija. 18. gs. Pergaments, apgleznots pergaments, brokāta papīrs, audeklis, āda.

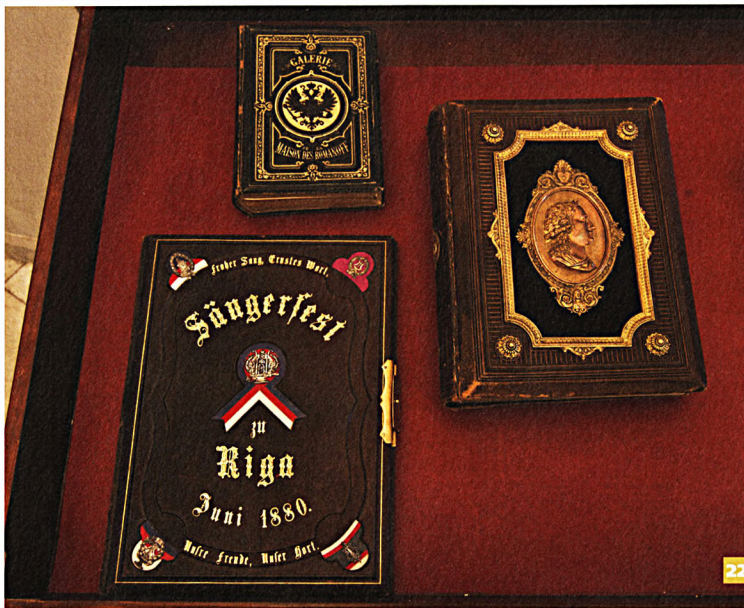
19. Marmorēta āda, katūnpapīrs un Hernhutes zilais klisterpapīrs 18. gs. 2. puses iesējumos. Vācija, Francija, Krievija, Latvija. Centrā H.K.F. fon Minhauzena grāmata.

20. Bidermeijera stila iesējumi. Vācija, Francija, Krievija, Igaunija, Latvija. 19. gs. 1. puse.

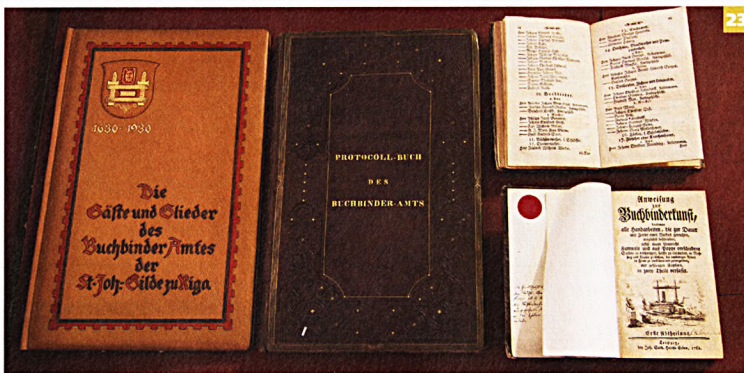
21. Bidermeijera stila iesējums. Dekors zelta iespiedumā veidots ar fileti. Rīga, ap 1805. *Tiebe H.Fr. Nachtrag zu Lief- und Ehstlands Ehrenrettung. Halle, 1805.*

Senie dokumenti saglabājuši vairāku 16.–17. gs. grāmatizdevēju vārdus. Kad tipogrāfs Mollins (darbojies Rīgā 1588–1625) ieguva gan Polijas un Zviedrijas karaļu privilēģijas (1590, 1621), gan Rīgas rātes atļauju (1591) izdot un tirgot Rīgā grāmatas, viņš pie savas tipogrāfijas iekārtoja arī grāmatu veikalu. Tajā bija nodarbināti arī grāmatizdevēji. Mollina tipogrāfijā strādāja grāmatizdevējs Lorencs Pemells (*Lorenz Pemell/Bemell*) no Libekas (no 1592), Tonijs Vegeners (*Tonnies Wegener*) no Ķīles (no 1593), paligmeistars Samels Mollers (*Samell Moller*) no Augsburgas (no 1593). 17. gs. sākumā Rīgā darbojās arī grāmatiespiedējs un tirgotājs Kristiāns

22

23

24

22. Historisma stila grezniesējumi. 19.gs. 2. puse. Centrā: Rīgas vācu koru dziesmu svētku goda grāmata. Rīga, 1880.
 23. No kreisās: 1. Rīgas grāmatniecības amata viesu un biedru grāmata ar amata gerboni. Rīga, firma „Chr. Haffelberg”, 1930. 2. Rīgas grāmatniecības amata protokolu grāmata bīdiermeijera stilā. Rīga, K.M. Štircs, 1842.
 24. Rīgas grāmatniecības un izdevēja Kristiāna Ritava īpašuma zīme (ovāla) Rīgas panorāmas apmalē. *Samsonius H. Himmlische Schatzkammer*. Rīga, 1625.

Ritavs (*Rittaw*, 1615–1630). Kristiāna Ritava apgādībā Mollina un vēlāk Šrēdera tipogrāfijās (1617–1629) tika iespiesti septiņi darbi. Grāmatniecības amata vēstures kontekstā patiesu ievēribu pelna Ritava apgādībā 1625. gadā Mollina tipogrāfijā nodrukātais zviedru laika ievērojamākā Rīgas teologa un literāta Hermana Samsona (1578–1643) sprediķu foliants (*Samsonius, Hermann. Himmlische Schatzkammer*. Rīga: Gedruckt durch Nicolaum Mollin In Verlegung Christian Rittawen Buchbinders Im Jahr 1625. R5943): greznās kokgriezuma titullapas ornamentos sameklējama ovāla kartuša ar grāmatniecības Ritava īpašuma zīmi – viduslaiku tradīcijai atbilstošu grafisko simbolu.

Pie otrā Rīgas tipogrāfa Gerharda Šrēdera strādāja (no 1640) Andress Glatcovs (*Glatzow*), Lorencs Bemols, Kristofs Šmits (*Schmitt*). Noslaidot, ka 16.gs. beigās veikalā Rīgā piederēja arī grāmatniecības meistaram Hildebrandam Gētmānam (*Gehmann*, ? – ap 1592).

Zviedru laikā, ap 1630.gadu grāmatniecības skaits Rīgā bija tik liels, ka varēja dibināt patstāvīgu iesējēju amatu, kas aizsargātu amata intereses. Ridzinieks Pēters Duderštads (*Peter Duderstadt*) vērsās pie Stokholmas grāmatniecības ar lūgumu atļaut veidot Rīgas amata noteikumus pēc Stokholmas grāmatniecības šrāgas parauga. Rīgas grāmatniecības amata noteikumi tika apstiprināti Stokholmā 1630. gadā. Greznie iesietais šrāgas noraksts bija rakstīts uz pergamenta zviedru valodā, tam tika pievienots arī vācu valodā iztulkotais teksts (rakstīts uz papīra). Grāmatniecības amata lāde, sudraba amata kauss un šrāgas oriģināls atrodas Rīgas Vēstures un Kuģniecības muzejā (RVKM 36164), bet LUAB saglabājies 18.gs. vidū tapis šrāgas noraksts vācu valodā (LUAB, Ms. 17, Nr. 16, S. 301–319).

17.gs. pirmajā pusē starp tipogrāfiem Mollinu un Šrēderu un Rīgas grāmatniecības veidojās ilgstoši kompetenču strīdi, jo abas puses vēlējās iesiet un tirgot grāmatas.

Gerhards Šrēders daudzkārt (1626–1634, 1640, 1642) sūdzējās rātei par Rīgas grāmatniecības darbu. Tā 1642. gadā viņš ziņoja, ka Rīgas iesējēju strādā slikti un dārgi, tie saviem iesējumiem ņem sliktus materiālus (pergamentu, ādu un korduāna (t.i. kvalitatīva, (tāpēc īpaši dārga) bieža, līdz spidumam nogrudināta zirga vai kazas āda, kas izgatavota Kordovā, Spānijā), slikti planē grāmatu, apgriez par daudz, vāku dēlīši sametušies un kartons šķībi piegriezts, tā ka iznākumā tiek izgatavots nekārtīgs, neglīts iesējums; zeltīšanai tie ņem sliktu zeltu, liek gaidīt izdevējam uz savām grāmatām 14–15 nedēļas un vairāk (bet citiem ļaudīm

jau pēc 3 dienām atdod iesieto grāmatu) un beigās vēl paši pārdod grāmatas. Rāte 1642. gada 3. maijā nolemj, ka iesējumiem jābūt labiem un bez vainas, kā arī jāņem labs pergaments, āda un korduāns, kā arī zeltītājām grāmatām jāņem Libekas zelts (*lücksch gold*) griezumam un korduānam, tā lai viņu iesējumi līdzinās vācu un ārzemju sējumiem un nav sliktāki.

Saglabājusies un publicēta (1890) 1640. gadā apstiprinātā grāmatasējēju takse, par ko bija vienojušies tipogrāfs Šrēders un Rīgas iesējēji*. Rātes protokols tāpat fiksēts, ka Šrēders daļu no savām grāmatām sūtījis iesiet uz Libeku meistaram Lorencam Embam (*Lorenz Emb*). Fragmentāras ziņas atrodamas par 18. gs. grāmatasējējiem, tikai 1789. gadā Rīgas adresu grāmatā uzskaitīti astoņu meistaru vārdi (Bergmann, L. v. *Rigasches Adreßbuch Vom Jahre 1789*. Rīga: gedruckt von Julius Conrad Daniel Müller, [1790]). 20. gs. sākumā satādītais Rīgas grāmatasējēju amata biedru saraksts liecina, ka laikā no 1722. līdz 1901. gadam kā pilntiesīgi meistari amatā uzņemti 73 grāmatasēji**.

Svarīgākais ziņu avots par Rīgas grāmatasējēju amatu 19. gs. ir LUAB saglabājušās amata protokolu un kases grāmatas (*Protocoll-Buch des Buchbinder-Amts*. 1820–1891; *Haupt-Cassa Buch der Lade*; 1830–1885). Protokoli vēsta, ka kopš 18. gs. vidus līdz 19. gs. beigām zellim Rīgā (tāpat kā Vācijā), kas gribēja kļūt par pilntiesīgu amata meistaru, 14 dienu laikā bija jāiesien četras grāmatas:

- folio formāta Bībele sarkanā safjānā, ar slēdžiem, ar 7 dubultauklojumiem, pergamenta falci, zeltītu, raibi rotātu griezumam, ar vāku un muguriņas zeltījumu ar dubultu fileti, zīda kaptāllenti dubultā pinumā,
- Rihtera anatomija pilnā angļu iesējumā, ar zaļu, gludu griezumam, ar rūpīgu zeltījumu vākam un muguriņai, ar nosaukumu, vara gravīras piestiprinātas ar papīru, salokāmas,
- kantorgrāmata (*Schreibbuch*) ar ūdeni marmorētā iesējumā, ar zaļu griezumam, ar rūpīgu zeltījumu vākam un muguriņai,
- dziesmu grāmata samtā, ar zelta griezumam, vāks un muguriņa ar zeltījumu.

Pēc 14 dienām meistara darbi bija jārāda grāmatasējēju amata pārstāvjiem, kas tos novērtēja un nākamajās 14 dienās ļāva

turpināt un pabeigt darbu, ko tad atkal novērtēja amata vecākie.

Vairums 15.–19. gs. Rīgas grāmatasējēju iesējumi nav signēti, tāpēc visbiežāk arī anonīmo meistaru vārdus nav lemts uzziņāt. Iesējums var identificēt, ja ir izveidota iespējami plaša dekorēšanai izmantoto ornamentālo spiedogu nospiedumu kolekcija, tad iznākumā būtu iespējams izdarīt secinājumus par kāda iesējuma datējumu un atribūciju. Retumis to apliecina arī rakstītie avoti liecina, piemēram, 1762. gadā Rīgas tipogrāfa Samuēla Lorenca Frēliha atstātajā mantā bijuši arī grāmatasējēja darba rīki, tostarp 33 gravēti misiņa spiedogi (arī 20 mazas, vidējās un lielas preses). Virkne Mollina tipogrāfijas izdevumu iesieti pēc īpaša pasūtījuma. Grāmatu, ko 1597. gadā savā īpašumā kā dāvinājumu bija saņēmis godājams Rīgas pilsonis – rātskungs Oto Kanne, bija iesieta krāšņi, domājams, Mollina pasūtījumā: brūnā gludā korduānā, ar bagātu dekoru zelta iespiedumā, cizelētu zelta griezumam un (sākotnēji) zaļām aizdāres lentām (*Orationes tres: e quibus duae honoratissima dignitatem tum sapientia et virtute ornatissimorum D.D. scholarcharum, Nicolai Ekki .. habita. Edabantur Rigae: Mollinus*], 1594. Ar N. Mollina veltījuma ierakstu Johanam Maieram. R2056). Greznis dekors vēlas renesanses – manierisma – stilistikā greznoja pirmo vāku: ovālu medaljonu ar Rīgas ģerboni, tur lauvas, to ietver tīkumu un zinātņu alegorijas (Fortūna, Venēra, Justīcija). Vēlās renesanses tradīcijai atbilstoši brūni ādas iesējumi tika pagatavoti arī vēlāk, tam piemērs ir Rīgas ārsta Johana Bavāra (*Bavarus*, 1575–1636) bibliotēkas grāmatas vienā stilā, un var pieņemt, ka tās iesietas Rīgā. Aptuveni 100 gadus ilgajā laikā posmā no 16. gs. beigām līdz Ziemeļu kara sākumam vietējie meistari iesējuši daudzu līdzinieku grāmatas, jutīgi sekojot mainīgajai modei. 16. gs. pirmajās desmitgadēs bijuši iecienīti pergamenta iesējumi, kā zilorkaual baltumā, tā visai košās krāsās: olīvzaļā, oranžā. Valdījis īsts krāsu prieks un greznība, piemēram, baltā pergamentā iesietai grāmatai veidots tirkizšils griezumam ar zelta ziedu ornamentu. Izteiksmīgs dekoratīvs akcents ir pušķos sasieta platas un garas rīpsa vai muarē zīda lentas, kas kalpojušas kā grāmatas aizdare – brūnajiem korduāna sējumiem ierasti zaļā vai pelēkzilā krāsā, bet ļautajiem pergamenta vākiem pieskaņoti baltas vai koši zaļas lentas. Iezīmīgi, ka iesējumu dekora izvēli noteikusi mode, nevis politiski vai konfesionāli apsvērumi. Tā stingri protestantiskajā Rīgā 17. gs. pirmajā pusē grāmatu dekoram izmantoti tie paši ornamentālie motīvi, kas raksturīgi

25. Baroka dāvinājuma iesējums filigrānā jeb puntīlājā stilā ar tulpu un vēdekļu motīviem. Rīga, Nātans Gotfrīds Dahau, 1748.

PARASTIE MARMORA IESĒJUMI

Nav ko liegties, ka vieniem šis darbs allaž izdodas labāk kā pārējiem.

Nokļājiet jūsu iesējumu divreiz ar olbaltumu, ietiniet griezumam makulatūras papīrā, ielieciet griezumam presē tā, lai vāki uz preses balstiem stāvētu slīpi, kā jumts, ar zaķa līpu noziediet vākus ar dzelzs melno beici, kad tas noticis, ņemiet apsmidzināšanas otu, iemērciet to citronu sulā un izslakiet to uz mitrajām laukumiem, noņemiet lieko mitrumu ar filtrpapīru ... tad jūsu marmors uz vākiem turēsies vislabāk.

PAR ZELTA GRIEZUMU

Grāmata ir īpaši skaista, ja tās muguriņa vai reizē arī vāki ir rotāti ar zelta figūrām. Šāda bibliotēka dara tās īpašniekam lielu godu, un šādu grāmatu greznums ir tik liels, ka nepietiek vairs ar zelta figūrām: nu vākiem jābūt apkrautiem ar zelta mežģinēm vai bieži ar masīvu sudrabu. Tas ir patiesi nepieciešams, jo kā gan būtu, ja baznīcā augstāk stāvošai dāmai nebūtu labāka grāmata kā parastai meitai? Jābūt taču atšķirībai.

PAR KARTONA DARBIEM

Nav gana, ka grāmatasējējs prot grāmatu iesiet tīri un tā ir izturīga, viņa amats prasa, lai tas mācētu izgatavot dažādas lietas un futrāļus no kartona, kas bieži tiek prasīts nelielās pilsētās, tikai meistaram par šo darbu jāsamaksā, lai neciestu tā iztika, jo tas parasti prasa daudz laika. Šim darbam nepieciešams labi pārvaldīt cirkuli un lineālu.

* Mollina–Šrēdera laika Rīgas iesējumu izgatavošanas tehnoloģiskajiem aspektiem (ādas šķirņu un citu iesējumiem izmantoto materiālu analīzei) vēltis LNA Dokumentu preventīvās saglabāšanas departamenta direktores Ingas Šteingoldes (Erinovskas) inženierzinātņu bakalaura un maģistra darbi (RTU).

** Brunstermann Fr. *Die Geschichte der Kleinen oder St. Johannis Gilde*. Rīga, 1902. S.301–302; Abb.

26. Dāvinājuma iesējums manierisma stilā, Rīgas rātes virsekretāram Oto Kannem. Rīga, sietuve pie Mollina tipogrāfijas?, 1597. Korduānāda, kartons, zelta iespie-dums. Zelta griezumus, ornamentētus, zalu aizdars len-tu paliekas. *Orationes tres. Riga: Mollin, 1594.*

stingri katolisko Viļņas un Krakovas iesējēju darbiem: savā ziņā paradokss, ka Samsona pret jezuitiem vērsto aso sprediķu kopsē-juma baltos vākus rotā katoliskajā (un arī jezuitu) vidē iecienīts ovāls medaljons ar lentas ornamentu melnā iespaidumā (*Samsonius, 1578–1643*). (Samsonius, Hermann. *Anti-Jesuita primus, sive discussio solida et modesta aliquot quaestionum, quas Laurentius Nicolai Jesuita tractat, ... Giessa Hassorum: Typis Nicolai Hampelii, 1615*. R2083; iesiets Rīgā, ap 1615).

Arī vēlāk Rīgas iesējēji izgatavoja laikme-ta modei atbilstošus darbus. To vidū izceļas iesējumi, kas rotāti filigrānajā zelta iespie-duma tehnikā. 18.gadsimts ir vārda tiešā un pārnēstā nozīmē kā Francijas un Vācijas,

tā Rīgas iesējēju zelta laikmets. Baroka un rokoko iesējumi mirdz zeltā un atbalso sava laika modei, kā to apliecina, piemēram, ap 1708, gadu filigrānajā – tulpu stilā *folio* formātā iesietā Bībele ar greznu, orna-mentētu zelta griezumus (*Biblia. Nürnberg: In Verlegung der Johann Andree Endter Erben, 1708. R594*), kas varētu būt arī kāda Rīgas iesējēja meistara darbs. Īpaši krāšņi zeltījums mirdz uz grāmatām, kas tapušas desmitgadēs pēc Ziemeļu kara beigām, at-jaunojoties pārticībai un stabilitātei.

Zināms, ka Rīgā bija pieņemts grāmatas pasniegt kā prezentus, arī tipogrāfi savus darbus nodeva pilsētas bibliotēkai. Tādēļ daudzkārt iesējumus grezno Rīgas ģerbonis zelta iespaidumā kā superekslībrs, tā ap-licinot dāvinātāja patriotiskos nodomus. Grāmatiespēdējs Kristiāns Gotlobs Frēlihs (*Frölich, 1731–1786*), vēloties atzīmēt to, ka 1763. gadā viņš ir saņēmis Krievijas senāta apstiprinājumu Rīgas tipogrāfa privilēģijai, kā arī no pilsētas nopircis spiestuves namu, iedāvināja pilsētas bibliotēkai grāmatu ar bagātīgu zeltījuma dekoru rokoko stilā un pilsētas ģerboni uz vāka ([Schmalen, Jo-hann Christian Hermann v.] *Accurate Vorstellung der sämtlichen Koeniglich Preussischen Armee. Nurnberg: Auf Kosten der Raspischen Buchhandlung, 1759. R403*). Savukārt Rīgas grāmatiespējs Nātans Gotfrīds Dahau (*Nath. Gottfr. Dachau, amatā no 1722*) 1748. gadā savam amatam uzdāvināja kases grāmatu (*Haupt-Cassa Buch der Lade; Das Amt der Buch-Binder Noticien-Buch Über Reichert N: G: Dachau. Ao 1748 de 18. Ap.*) īpaši izsmal-cinātā baroka iesējumā ar krāšņu dekoru zelta iespaidumā. Šis ir visvecākais signētais Rīgas iesējums ekspozīcijā. Iesējums aplie-cina, ka amatnieka gaume un meistarība bijušas izcilas, ilgā un rūpīgā darbā (gadu varbūt) tapis greznis dekors t.s. franču stilā, kurā apvienojas puantilā (17. gs. vidus), tulpu un vēdekļu stila (ap 1665) iezīmes. Ikreiz

kāds no meistara daudzajiem spiedogiem ticis uzspiests mazam zelta folijas gabali-ņam, un tā simtiem reižu, līdz abus vākus klāj blīvs un daudzveidīgs zeltīts dekors...

Biežāk savus darbus parakstīja 19. gs. 2. puses–20. gs. Rīgas grāmatiesējēji. Sagla-bājies elegants bīdērmeijera stila amata protokolu iesējums tā laika vismodernāka-jā krāsā un materiālā – violetā marokenā (1842) –, ko pagatavojis meistars Karls Miha-ēls Štircs (*Stürtz*) kopā ar savu vecāko brāli, tāpat vairāki signēti Johana Martina Burhar-da Hēdes (*Heede*) un Proika (*E.Preuk*) darbi. Tomēr visvairāk ievēribas ir pelnījuši tēvs un dēls Hāfelbergi, kas kopā 60 gadus veltījuši grāmatiesēja amatam. Amata vecākas un eltermanis (no 1885) Kristofs Hāfelbergs un viņa dēls Hermanis, pēdējais Rīgas grā-matsējiņa amata vecākais savā firmā „*Chr. Haffelberg*” izgatavoja izcilus meistardar-bus – lielākoties adreses, kas tika pasniegt-as gan diplomātiem un valdniekiem valsts vizīšu laikā un jubilejās, kā arī sūtītas uz ārzemēm, tā pārstāvēt Rīgu un Latviju. Šie iepriekš Rīgas iesējumi būtu meklējami Libe-kā, Pēterburgā, Berlīnē, Stokholmā... LUAB krājumā ir vairākas Hāfelberga firmā izgata-votas apsveikuma adreses, tostarp arī grā-matniekam Ansim Gulbim 25 gadu darba jubilejā (1928) pasniegtās apsveikuma adre-ses (A. Gulbja f., 49., 50.v., MR 3019, MR3020) un grāmatiesēju amata trīssimtgaides sa-ka-rā pagatavotā adrese ar amata ģerboni (*Die Gäste und Glieder des Buchbinder Amtes der St. Johannis Gilde zu Riga 1630–1930. MR1725*). Viens Rīgas grāmatiesējis joprojām ir skatāms vaigā, un tas ir pēdējais ama-ta vecākais H. Hāfelbergs greznā vēsturiskā kostīmā, kas lūkojas no atjaunotās Rīgas Mazās gildes vitrāžas. Rīgas grāmatiesēju amats beidza pastāvēt līdz ar Sv. Jāņa jeb Mazās gildes darbības beigām 1935. gada 31. decembrī, piecus gadus pēc tam, kad amats svinīgi atzīmēja savu trīssimtgadī.

LUAB veidotā vēsturisko iesējumu izstāde apliecina, ka grāmata, kas patiesi ir civilizācijas nozīmīgākais piemineklis un nepārspējams gara pasaules fenomens, ir pelnījusi arī vispusīgu un dziļu tās materialitātes izpratni. Tā ir intriģējoša tēma humanitāro zinātņu laukā, bet īpaši grāmatniecības un vēstures jomā. Iesējums spēj piedāvāt visai daļrunīgu materiālu starpkultūru pētījumiem, kas pieder mūsdienu zinātnē aktuālajam komparatīvistikas virzienam.

Tomēr skaista, sena grāmata nav tikai estētisku vai vēsturisku studiju objekts. Daudzkārt bijis tā, ka zeltītais sējums ir kļuvis par vienīgo taustāmo pierādījumu kādai dzīvei. To rokās paņemot, raisās dārgas atmiņas un uz mirkli atdzīvojas aizmirstais. Tā zudušo laiku atrada Marsela Prusta Svāns, kad Germantu bibliotēkā ieraudzīja savas bērnības mīļāko grāmatu. Bet par literārā varoņa Armāna Divāla jeb Aleksandra Dimā dēla paša un Kamēliju dāmas traģiskā milas stāsta pēdējo un vienīgo apliecinājumu bija kļuvusi Margaritas Gotjē mantu izso-lē nopirkta grāmata: *skaisti iesiets sējums ar zelta griezumus, saucas Manon Lescaut, ar ierakstu pirmajā lapā ... Grāmata, kuras sentimentālā vēsture to bija padarījusi desmitkārt vērtīgāku.*

Un vēl. Bibliotēku kolekciju visaptverošas digitalizācijas laikmetā tomēr nekas un nekādas tehnoloģijas nespēj aizvietot baudījumu, ko gūst, paņemot rokās senu ādas iesējumu, sajūtot ādas gludo, reljefo vai samtaini maigo faktūru, apbrīnojot gaismas spēli filigrānajos zelta ornamentos, sadzirdot pergamenta lapas čaukstoņu un ķēdes žvadzēšanu, tā iemantojot privilēģiju saprast un sajūst pagātņi, lai atsauktu atpakaļ, atdzīvinātu sen zudušo laiku.